

CIPRIAN PORUMBESCU. MICĂ POVESTE DESPRE ROCHIA BERTHEI (O INCURSIUNE PRINTRE MANUSCRISE, EDIȚII ETC.)

Mircea A. DIACONU

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
Ștefan cel Mare University of Suceava
Personal e-mail: mircea_a_diaconu@hotmail.com

CIPRIAN PORUMBESCU. A SHORT STORY ABOUT BERTHA'S DRESS
(AN INCURSION INTO MANUSCRIPTS, EDITIONS, ETC.)

Abstract: A young Romanian composer from the Austrian Bucovina, Ciprian Porumbescu (1853-1883) is an important figure of the local cultural mythology. This fact, we believe, is due to the association of his image with some ill-fated aspects of his life, such as an impossible love, his premature death, his exultant talent, maybe even his ardent patriotism. In my attempts at recovering the past cultural life of Bucovina, I discovered the journal of Ciprian Porumbescu (that probably includes a rich correspondence as well), written around 1878-1883. I am not talking about a journal on creation, nor about one related to political life. That, in spite of the fact that he was arrested for being the president of a student's society that had a nationalist nature, yet he didn't hesitate afterwards being one of the leaders of an international German society. Unfortunately, the above mentioned journal is absent from the public space and the history of its recovery and editing is in itself a history of a failure. That is why, this study is an analysis of the different existing editions of it – that could be described as fragmented, or improvised. In what regards the title of the article, it hints at the imprecisions in transcribing the original text, the difficulties posed by the German existing versions and also at the deficiency of the Romanian translations. Yet, besides all of these, the journal of Ciprian Porumbescu is an exceptional biographical document. Thus, the critique of the existing editions could represent a first attempt at a textual and analytical recovery of the actual journal.

Keywords: Ciprian Porumbescu, Bucovina, journal, critical editions, Leca Morariu

Citation suggestion: Diaconu, Mircea A. “Ciprian Porumbescu. Mică poveste despre rochia Berthei (o incursiune printre manuscrise, ediții etc.)”. *Transilvania*, no. 2 (2021): 79-96. <https://doi.org/10.51391/trva.2021.02.08>.

Tot ceea ce s-a editat din jurnalul lui Ciprian Porumbescu – sau, pentru a nu risca, aproape tot – i se datorează lui Leca Morariu, sau, în ultimă instanță, lui; căci, după ce vor fi stat o vreme în posesia familiei (mai exact, a surorii lui Ciprian Porumbescu), manuscrisele au ajuns la el.

Fără preocuparea lui devotată, febrilă și, cred, fascinată (nu cred că a fost vorba doar de o datorie morală la mijloc), ele ar fi putut rămâne, în cel mai bun caz, în arhiva sa, în ceea ce D. Vatamaniuc numește „fondul Leca Morariu”¹. Ținea de spiritul lui Leca Morariu pasiunea

febrilă pentru documente, reviste, ziare, culise, el însuși primise și păstra alte fonduri², iar în timpul refugiului la Râmnicu Vâlcea³ – abia acum în exil – pasiunea aceasta se va fi manifestat cu atât mai intens, cu cât, în condiții de precaritate continuă și umilitoare⁴, ea avea sensul unei revanșe. Revanșa unei supraviețuirii. În fond, pe urmele tatălui său Constantin Morariu, coleg de temniță austriacă cu Ciprian Porumbescu și prim biograf al acestuia⁵, Leca Morariu pune în circulație, într-un fel sau altul, jurnalul lui Ciprian Porumbescu. Dar cum o face? Existau, firește, mai multe soluții; cred că a ales-o pe cea mai „spectaculoasă” din punctul de vedere al propriului sine, căci personalitatea lui se va manifesta astfel din plin. Din perspectiva jurnalului însă aș risca să spun că e soluția cea mai nefericită, pentru că, așa cum vom vedea, e ineficientă și creatoare de confuzii.

Așa încât, astăzi nu avem o ediție cât de cât acceptabilă a jurnalului lui Ciprian Porumbescu. Nu e vorba de o ediție critică, ci măcar de una credibilă editorial, care să nu suscite întrebări majore și, mai mult, care să fie, așa cum din tot felul de motive merită, într-o circulație reală. La un moment dat, D. Vatamaniuc spune că „acest document se înfățișează ca o enciclopedie a informațiilor despre viața și opera compozitorului”⁶. Firește că lucrurile stau așa. În ce mă privește, mă interesează Ciprian Porumbescu, indiscutabil, dar prin intermediul lui putem reconstitui și ceva din spiritul unui timp altfel inaccesibil. Jurnalul e prețios din acest punct de vedere, căci nu oferă o poză contrafăcută (a sinelui și a lumii), ci adevăr, autenticitate. Oricum ar fi, versiunile care există sunt din nefericire nu numai aproape inaccesibile, ci, mult mai grav, inacceptabile. Nu e de mirare că existența sa ține de domeniul quasi-clandestinității. Ce-i drept, în puține cazuri, memoriile, jurnalele, ficțiunile autobiografice ale autorilor bucovineni mai vechi sau mai noi au fost editate cât de cât riguros și se află în circulație publică.

Cert este că, mai mult decât în alte zone ale țării – și lucrul aceasta ar trebui cumva explicat –, a exista printre intelectualii din Bucovina un instinct al fixării identității, preocuparea pentru astfel de scrieri care să consemneze prezența în istorie. Să fie, într-un fel, revanșa fiilor de țărani și de preoți în fața „aristocrației” locului, temă, de asemenea, de luat în discuție? Să fie tocmai o primă consecință a rigorii din școala austriacă și a conflictului, implicit, dintre o conștiință (individuală, etnică etc.) în criză și o autoritate străină? Să fie consecința educației care dă un sentiment mai accentuat al *prezenței* ce trebuie certificate și nevoia unei legitimări? Să nu uităm, fapt similar prin semnificație, de insistența lui Ciprian Porumbescu ca martorii din Procesul „Arboroasei” să facă o fotografie de grup, tot așa cum, a doua zi după pronunțarea verdictului, cei cinci inculpați fac deja cunoscuta fotografie⁷. Știa că fac / că sunt istorie.

În tot cazul, există textele memorialistice, jurnalele ori ficțiunile cu caracter autobiografic semnate de Iraclie

Porumbescu, de I.G.Sbiera, Constantin Morariu și de Em. Grigorovitz, de Ovid Țopa și, inedite încă, de Leon Țopa, de Traian Chelariu și Iulian Vesper, de Ion și Grigore Nandriș, dar și de T.V.Stefanelli sau Erast Tarangul. Și lista ar putea continua. Tocmai au apărut „memoriile” lui I.E. Torouțiu. Cândva, în paginile revistei „Septentrion”, erau publicate memoriile unui anonim și texte inedite, neașteptate continuă să iasă la lumină. Peste toate, vârful al aisbergului, cartea scrisă de Anița Nandriș-Cudla. Mult mai puțin vizibil, de o forță rară, eu n-aș scăpa din vedere jurnalul lui Vasile Motrescu, partizanul din Munții Bucovinei. Așadar, în contextul acesta ar trebui să plasăm jurnalul lui Ciprian Porumbescu, primul în ordine cronologică, intrat parțial în circulație încă din 1986, rămas însă aproape necunoscut.

Firește, Leca Morariu ar fi avut la îndemână soluția cea mai simplă – și, sigur, cea mai bună – a cărei experiență o făcuse, în familie (căci îi era cumnat) I.E.Torouțiu, care a publicat cele 13 volume de *Studii și documente literare*. În anii comunismului, când publicarea altor volume devenise imposibilă, Torouțiu a donat uriașa sa arhivă, cu scrisori pentru încă vreo cincisprezece volume, Bibliotecii Academiei. Acelei Academii care între timp îl exclusese din rândurile sale. Așadar, Leca Morariu ar fi avut la îndemână soluția restituirii integrale a jurnalului sau a celor două caiete realizate de el (sau poate, postum, de membrii familiei lui Ciprian Porumbescu și completate de el) numite, cum vom vedea, *Ciprian I* și *Ciprian II*.

În cazul lui Torouțiu, a fost soluția mai modestului fiu de țăran de la Solca în fața lui Leca Morariu, fiu de preot de anvergură, crescut în spirit național și într-un mediu în care se făcea muzică înaltă (el însuși, instrumentist ales), universitarul și polemistul care-și încrucisase spada cu G. Călinescu. Ba Leca Morariu ar fi putut face chiar o restituire *critică*, dacă ar fi precizat de fiecare dată dificultățile de descifrare a textului și lecțiunile probabile, multe greșeli de ortografie, prescurtări și neglijențe de tot felul în redactarea în fugă parcă a lui Ciprian Porumbescu, secvențele scrise în altă limbă decât germana cu caractere gotice (sunt astfel de secvențe în ebraică sau, poate, idiș, ucraineană, română). De asemenea, o astfel de ediție ar fi trebuit să precizeze riguros secvențele stenografiate (eventual cu transliterarea lor), ca să nu mai spunem că Leca Morariu ar fi putut include aici toate comentariile referitoare la oameni, locuri, obiceiuri etc. Și restituirea aceasta, într-un volum de sine stătător, fie și cu publicare incertă.

El alege însă, o altă soluție. Cum lucrează asiduu la monografia *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, monografie a Porumbesților și, în cele din urmă, indirect, enciclopedie a Bucovinei, secvențe ample din jurnal sunt introduse aici, întrerupte de comentarii, analize, digresii etc. Poate ar fi mai bine să spunem invers: biografia pe care o scrie Leca Morariu e realizată prin intermediul secvențelor ample din paginile de jurnal ale lui Ciprian Porumbescu

și din diferite alte scrieri ale acestuia (corespondență înainte de toate, dar și „foiletoane” ori teme de seminar), pe care el le inclusese, se pare, în jurnalul propriu-zis. Când va fi început Leca Morariu proiectul?⁸ Va fi avut vreodată sentimentul finalizării lui sau măcar convingerea că proiectul e finalizabil? Într-un fel, cred că această carte despre Iraclie și Ciprian Porumbescu și despre Bucovina de după jumătatea secolului al XIX-lea e firul alb în jurul căruia i se derulează lui Leca Morariu existența sau măcar a doua parte a ei.

În tot cazul, folosit în felul acesta (ca mijloc de realizare a monografiei), jurnalul nu e prezentat (și nu e perceput) ca operă în sine. Totuși, la un moment dat, înainte de plecarea lui Ciprian Porumbescu pentru prima dată la Viena, Leca Morariu însuși face un fel de analiză de etapă, cu caracter concluziv, în care obiectul constatărilor și reflecțiilor îl constituie imaginea lui Ciprian din jurnal; așadar, jurnalul. Repet însă: e o analiză de etapă, unică în felul ei, căci – parțial inconsecvență metodologică, în fond – Leca Morariu nu va face același lucru pentru perioadele următoare din biografia lui Ciprian Porumbescu. Paginile de jurnal reapar, sinteza monografistului, nu. Mai mult, poate mai ales din cauza editorilor (și vom vedea mai încolo de ce), jurnalul devine greu lizibil și, prin urmare, posibilul statut de operă autonomă rămâne un deziderat. De aceea (sau: și de aceea), cred că e bine să explorăm edițiile existente ale jurnalului, pentru a înțelege clar ce avem la îndemână, cu ce lucrăm, care sunt sursele pe care le putem folosi. În tot cazul, povestea editării jurnalului lui Ciprian Porumbescu este, strict vorbind, una nefericită. Pe de altă parte, și ea spune ceva despre istoria Bucovinei și despre spiritul bucovinean.

Cum s-a înțeles deja, jurnalul lui Ciprian Porumbescu apare pentru prima dată în monografia elaborată de Leca Morariu *Iraclie și Ciprian Porumbescu*. Finalizată în anii '50 ai secolului trecut, a fost pregătită pentru tipar de Vasile D. Nicolescu, care a murit însă înainte să-și încheie proiectul, procesul editării fiind continuat de muzicologul Vasile Vasile. Din cele două volume proiectate, primul, expus la tot felul de ingerințe, nu numai direct sau indirect politice, ci și tipografice, apare în 1986. Volumul sfârșea cu reproducerea ultimelor note de dinaintea plecării lui Ciprian Porumbescu la Viena (miercuri, 8 octombrie 1879) și cu deja invocata analiză de etapă („bilanțul știrilor din *Tagebuch*-ul 1879”⁹), numită *Reflecții și sinteze*. Este vorba de 7-8 pagini în care Leca Morariu fixează, cumva enumerativ, temele jurnalului care rezumau existența cotidiană a lui Ciprian Porumbescu și liniile mari ale unui portret în mișcare. E irrelevant că între aceste secvențe, care ar fi trebuit să fie unitare, Leca Morariu discută în câteva pasaje ipoteza conform căreia, cu o zi înaintea plecării la Viena, Ciprian Porumbescu ar fi compus *Fleurs d'automne*. Spune Leca Morariu: „Semnalăm că totuși *Carnetul* iarași nu e complet – și, pe ziua de 7 octombrie

ar fi trebuit să înregistreze că-n acest ajun de plecare la Viena, noul Ovidiu – *sit venia verbo* – ostracizat, nu înspre un barbar Tomis, ci-nspre puternic-atrăgătoarele mirajuri ale Vienei, cu toată frenezia preparativelor de călătorie, a prididit să le aștearnă pe portativ cele – să zicem – 4 pagini de coli mari ale compoziției amintite, din capul locului, *Fleurs d'automne*. (...) Așadar, *Flori de toamnă*, arse – poate – de prima brumă a lui octombrie și floarea iubirii (Bertha!), brumată de spaima iminentei despărțiri!”¹⁰. Un mic comentariu se impune. Când Leca Morariu spune că jurnalul nu e complet, cu sigurnță că are în vedere faptul că Ciprian Porumbescu nu notează în el date esențiale din biografia sa, că există o fractură între existența trăită și existența consemnată; nu cred în nici un caz că e vorba despre absența din jurnal a unor fragmente de text, ci a unor fragmente de viață.

În fine, aici, după această frază care poate fi considerată parțial elocventă pentru stilul monografistului, poate că e cazul să facem o mică prezentare a întreprinderii lui Leca Morariu, pornind de la dificultățile cu care s-a lovit și pe care, evident, trebuia să le soluționeze. Leca Morariu avea zeci de manuscrise, scrisori, fotografii, documente, păstra biblioteca familiei și, se pare, a lui Iraclie Porumbescu, avea mărturiile tatălui său și, probabil, un acut sentiment de ratare. Mai mult decât personală, colectivă. Nu numai că în România se instaurase comunismul, nu numai că nordul Bucovinei fusese pierdut, dar simțea că Bucovina în sine e un continent pe cale să se scufunde. Voia să recupereze și să salveze cumva totul. Incursiunea în viața și opera lui Iraclie și a lui Ciprian Porumbescu era prilejul cel mai bun pentru o monografie, o enciclopedie a Bucovinei înseși, de pe la 1850 încoace. Fascinat de Bucovina, între timp ruptă în două, era un militant care purta în spate greutatea numelui tatălui său, coleg și admirator al lui Ciprian Porumbescu. Știa multe, posedea documente de tot felul, începuse o corespondență cu mulți dintre cei care îl cunoscuseră sau care se aflaseră în preajma lui Ciprian Porumbescu și, prin natura sa, pe care i-o reproșase Călinescu și care-l împingea spre detalii¹¹, voia să reproducă toate aceste scrieri în integralitatea lor. În fond, de detaliile acestea nu s-ar mai fi ocupat nimeni și ele trebuiau cumva salvate. Poate că nu reușea să stabilească suficientă distanță și nu avea harul sintezei. Cum să pună ordine într-un labirint, nepierzând detaliile despre viața românilor din Bucovina care și-ar fi putut găsi aici locul? În plus, Leca Morariu știa suficientă muzică pentru a-l recupera pe Ciprian Porumbescu și din acest punct de vedere¹². Contribuția sa la recuperarea și salvarea partiturilor lui Ciprian Porumbescu a fost decisivă. Și, ce-i mai important, Leca Morariu avea la îndemână și jurnalul lui, pe care-l copiasse (cu caractere latine, căci fusese scris în gotice) și îl tradusese în românește. Ce s-a întâmplat cu originalul? Unde se va fi pierdut? Părerea mea este că, de fapt, având experiența unor documente distruse ori pierdute, în refugii, în bombardamente etc.,

I-a copiat de mai multe ori, nemaivorbind de faptul că, în monografia finală, jurnalul e copiat din nou de soția sa, Octavia Lupu Morariu. Indiscutabil, Ciprian Porumbescu făcea parte din mitologia familiei Morăreștilor, a lui Leca Morariu în special.

Să spunem că avantajele se transformă în dezavantaje? Totuși, cine ar fi putut să scrie mai bine această monografie decât el? Să rezumăm: Leca Morariu e parte structurantă a Bucovinei românești, are suficientă competență să spună ceva în cunoștință de cauză despre muzica lui Ciprian Porumbescu, trăiește având un cult pentru cel cu care tatăl său fusese închis de administrația austriacă a Bucovinei, mai mult, are obsesia detaliilor, documentelor și certificării pozitive a faptelor. În plus, cred că atunci când vom discuta jurnalul lui Leca Morariu¹³, vom putea vorbi despre afinitățile de structură dintre ei. În vreme ce Constantin Morariu, tatăl său, e apropiat (nu numai structural, temperamental, ci și prin destin biografic) mai degrabă de Iraclie, tatăl lui Ciprian, Leca seamănă mult cu Ciprian Porumbescu: e rebel, ironic, predispus spre umor, poză, ironie, se lasă prins în vârtejul vremii și al vieții, al unor libertăți la limita convențiilor acceptate, dar tânăr, mereu tânăr, el însuși autor de jurnale, pe care le tot rescrie în vederea unei posibile publicări, folosind la rândul-i scrierea stenografică pentru a-și ascunde excesele, numai că, spre deosebire de Ciprian, sănătos, preocupat constat de sănătatea trupului, Leca Morariu știa totul, dacă se poate spune așa despre Bucovina (e vorba despre Bucovina românilor și nu numai), știa și germana în care Ciprian își scrisese jurnalul și bună parte din corespondență și avea, cred, sentimentul acestor afinități structurale. Monografia era nu numai o afacere de familie, ci, până la urmă, și o afacere personală.

Așadar, pagini consistente din jurnalul lui Ciprian Porumbescu devin publice abia (deși la fel de bine am putea spune *totuși*) în 1986, prin această monografie căreia Leca Morariu i-a dedicat ultimele decenii de viață. Era *Sagrada Familia* lui. Evident, cu o construcție arborescentă¹⁴, se adresează prioritar muzicologilor și celor pasionați de Bucovina – un public prin forța lucrurilor restrâns; în plus, cuprinde sute de portative cu compozițiile lui Ciprian Porumbescu, cu note de subsol care ar putea să pară insidioase, ne semnificative, digresiuni și paranteze explicative de tot felul, în așa fel încât, din nefericire, jurnalul – care ar fi putut fascina în sine – se pierde în această construcție amplă, și am în vedere doar volumul publicat din 1986, de aproape 500 de pagini. Câți dintre cei care au văzut volumul lui Leca Morariu bănuiau că el cuprinde și jurnalul lui Ciprian Porumbescu? Câți dintre ei știau că un astfel de jurnal a existat? Totuși, o repet: în volumul din 1986, care se referă la viața lui Ciprian până la prima plecare la Viena, jurnalul poate fi destul de ușor „recuperat” ca operă autonomă, citit, adică, izolat. Pentru a fi riguroși, precizăm: volumul conține jurnalul din perioada 17

ianuarie – 8 octombrie 1879. Este jurnalul studenției cernăuțene (17 ianuarie – 18 iulie 1879), cu „pauzele” de la Stupca din intervalele 21 februarie – 5 martie 1879 și 10 – 16 aprilie 1879, urmat de jurnalul vacanței de la Stupca (intitulat *Die Ferienzeit*), din perioada 19 iulie – 8 octombrie. Așadar, Ciprian începe jurnalul pe 17 ianuarie 1879, la revenirea de la Stupca la Cernăuți (în fapt, cum vom vedea, existase anterior cel puțin un alt caiet), îl continuă pe tot parcursul semestrului al II-lea, când au loc două reveniri la Stupca (o dată, din cauza bolii lui Miți, una din fiicele pastorului Gorgan; altă dată, din motive cumva neclare, chemat, probabil, de Iraclie pentru a încerca o intervenție pe lângă Ștefan, fratele său, care urma să se căsătorească cu o țipțerită¹⁵ din creierii munților Bucovinei), pentru ca, după terminarea semestrului al II-lea (și odată cu el, și a studiilor), Ciprian să continue jurnalul, pe toată perioada verii și începutul toamnei, la Stupca, înaintea plecării, inopinate în fond, pe 8 octombrie, spre Viena. Tot acest jurnal e prezent în volumul de care vorbim.

Pentru informații de tot felul referitoare la manuscrisul avut la dispoziție de editori, cred că e necesar să reluăm aici și câteva din mențiunile pe care, în prefața ediției, le face Vasile Vasile, care precizează că manuscrisul original se află „la soția lui Leca Morariu, la Suceava”¹⁶. Astfel, citim:

„Prezenta lucrare se publică pentru prima dată, după exemplarul (dactilografiat de Octavia Lupu-Morariu) lui Leca Morariu – *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, aflat la fondul bibliotecii Uniunii Compozitorilor, cuprinzând patru volume ce depășesc cu mult 1500 de pagini. Avem în vedere că celor 1300 de pagini numerotate (vol. I – 312 pagini, vol. II – 260 pagini, vol. III – 338 pagini, vol. IV – 390 pagini) se adaugă cel puțin încă alte 500 de pagini nenumerate, cuprinzând notițele de subsol, care sunt continuate, în cele mai frecvente cazuri, pe contrapagină. Textele, corectate de Octavia Lupu-Morariu – care a încredințat lucrarea Uniunii Compozitorilor și tiparului – au fost redactate de îngrijitorii ediției¹⁷, concentrându-se materialul și renunțându-se la versiunea germană a celor mai multe pagini de corespondență, cât și de însemnări personale zilnice și la unele amănunte ne semnificative pentru urmărirea vieții și activității lui Iraclie și Ciprian Porumbescu (și îndeosebi la cele ce se repetă pe parcursul impresionantului volum”¹⁸.

Iar la sfârșitul *notei asupra ediției*, Vasile Vasile precizează:

„Amatorilor de detalii asupra întregii lucrări a lui Leca Morariu precum și a unor texte omise, determinate de economia cărții, le stă la dispoziție exemplarul dactilografiat al manuscrisului aflat la Biblioteca Uniunii Compozitorilor, la care am făcut și noi frecvente trimiteri ori de câte ori a fost nevoie”¹⁹.

Ce-i drept, nu o dată în monografia publicată în 1986

cititorul e trimis prin note de subsol la manuscrisul aflat la Biblioteca Uniunii Compozitorilor. Trimiterile acestea vor fi fiind și un mod de a preciza indirect că exemplarul dactilografiat pe care editorul l-a folosit a fost, într-un fel sau altul, împotriva voinței sale, trădat. Căci, altfel, consultarea lui era dacă nu o utopie, cel puțin o soluție nerealistă. Citim într-un loc, într-o notă de subsol: „Vezi Leca Morariu, *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, B.U.C., vol. III, p. 266-267”²⁰. Altădată: „Vezi Leca Morariu, *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, B.U.C, vol. III, p. 306”²¹. Ne oprim la ultimul caz nu întâmplător. Precizarea aceasta trimitea către un vis cu Berta, considerat cine știe de ce prea intim, pe care Ciprian l-ar fi avut după o întâlnire tulburătoare a privirilor lor. Deducem că, în locul transcrierii lui, editorul își trimite cititorii la manuscris.

Situația este elocventă din perspectiva principiilor de editare, iar lucrurile devin mai interesante acum, când există ceea ce putem numi ediția a doua a monografiei²². Ce va fi eliminat Vasile Vasile în prima ediție? Ce surprize ne putea oferi manuscrisul aflat la Biblioteca Compozitorilor Români la pagina indicată? Spre ce anume își îndrepta editorul cititorii? Or, în

ediția a doua a monografiei nu există nimic nou în secvența care vizează visul cu Berta. Ediția a doua a monografiei și deci și a jurnalului conține aici aceeași paranteză în care se află punctele de suspensie care marchează ceva eliminat. Părerea mea este că, deliberat sau din neatenție, Vasile Vasile a copiat în 2015 secvența din ediția 1986, fără trimiterea făcută acolo și fără să se raporteze la manuscris. O surpriză e textul în germană, în transcrierea cu caractere latine făcută de Leca Morariu, copiată ulterior de Octavia Leca Morariu, care conține mai multe paranteze între care e scris cu majuscule cuvântul *STENOGRAME*. În fapt, cum vom vedea într-un alt loc în care voi discuta tocmai statutul stenogramelor, după ce găsește specialistul competent, Leca Morariu transcrie aceste secvențe stenografiate în germană și le traduce, ulterior, în românește. De ce și-ar fi trimis Vasile Vasile cititorul spre manuscris dacă în el nu s-ar fi aflat traducerea românească a textului stenografiat în original? Numai că, repet, în ediția a doua, versiunea românească e identică celei din 1986.

Să vedem însă versiunea germană:

<p>Morariu 2015: 504-505</p> <p>Freitag 6 Juni. Einen hochat (sic! – correct höchst, n.n.) sonderbaren Traum habe ich gehabt. Ich habe die ganze von B. getraumt (sic! – geträumt) – aber in einer so obszonen (sic! – obszönen) Art u. Weise dass es mich schaudert, das hier niederzuschreiben. B. STENOGRAME ware (sic! – wäre) eine Hurgeworden (sic! – Hurge worden) u. ich hatte sie nicht mehr haben wollen. Sogar ihre Angehörigen (sic! – Angehörigen) wandten sich von ihr ab u. wollten nichts von ihr wissen. STENOGRAME. Ihre Mutter rieth mir ab STENOGRAME: sie zu heiraten Sie gieng daraf (sic! – darauf) nach Amerika durch STENOGRAME: und machte sich aus dem ganzen nichts daraus, sonden (sic! – sondern) lachte zu Allen – kurz ein eigenthümlicher (sic! – eigenthümlicher) Traum .</p>	<p>Morariu 1986: 408 Morariu 2015: 504-505</p> <p>Vineri, 6 iunie. Am avut un vis de tot bizar. Toată noaptea am visat de Berta – dar într-un fel, că măncrâncen s-o scriu aici (...) . Chiar și rubedeniile ei apropiate se izolaseră de dânsa ne mai voind să știe nimic de ea. Mama ei mă sfătui să n-o mai iau de nevastă. Ea fugi apoi în America și nu-i păsa nimic de întreaga întâmplare, ci râdea de toate acestea – scurt, un vis bizar.</p>
--	--

Vasile Vasile vorbește, cum am văzut, despre secvențe la care a trebuit să renunțe ori pe care a trebuit să le comprime, poate chiar să le rezume ori să le rescrie³⁰. Nu cred însă, că a renunțat și la fragmente din „însemnările zilnice” ale lui Ciprian Porumbescu. Chestiunea e dezvoltată în ceea ce eu numesc ediția a doua a cărții, ediție asupra căreia vom insista ceva mai încolo. E acesta prilejul ca Vasile Vasile să invoce dificultățile sistemice întâmpinate în publicarea volumului și intervențiile externe arbitrare ori abuzive.

Cum își evaluează Vasile Vasile însuși ediția din 1986? Analiza merită citită și pentru că face precizări în legătură cu manuscrisul propriu-zis:

„Am redus materialul la aproximativ 800 de pagini, eliminând textele în limba germană și preluând doar traducerile în limba română. (...) Așa cum a apărut, cartea reprezintă doar pentru cei obișnuiți cu scrieri lacrimogene, romanțioase și pentru cei ce nu sunt interesați și nu au acces la analize muzicologice, o carte «fastidioasă», ea fiind în realitate o adevărată rușine chiar și pentru îngrijitorul ediției, ținând seama de forma originală a lucrării, rușine echilibrată doar de faptul că ea n-a fost concurată de o alta superioară. Altfel spus, fără ea rămânea un și mai mare gol în conturarea personalității celor doi reprezentanți ai culturii românești”³¹.

Dintr-un anumit punct de vedere, e surprinzătoare afirmația de mai sus, ilogică chiar. De ce anume să fie cartea editată în 1986, pentru cei obișnuiți cu scrieri lacrimogene și pentru cei care nu au acces la analize muzicologice, „fastidioasă”? Și, ca și cum cuvântul fastidios ar avea conotații pozitive, se precizează că, în realitate, volumul e o rușine. Greu de prins miza spuselor lui Vasile Vasile, în afară de faptul că ele deconspiră reacția furioasă a editorului. Nu-i vorba, există în „«Istoria» prezentei cărți” și în „Nota asupra ediției”, publicate în vol. I din ediția a doua (2014), destule fraze incoerente, pline de tot felul de stângăcii.

Trecând peste această chestiune, nu putem să nu-i dăm dreptate lui Vasile Vasile, care va fi trăit, în editarea primului volum, în 1986, experiențe nefericite. Dificultățile erau însă de tot felul; într-un loc, vorbește de exemplu despre greutatea de a înțelege „formula laconică” „Boianul lui Eminescu”³² prezentă în monografie sau invocă eliminările sau comprimările pe care a fost obligat să le opereze:

„Eu trebuia să găsesc care-i explicația sintagmei ce rezuma nu mai puțin de 77 de pagini de profund tragism, care au fost amputate ajungând în cartea tipărită doar la 6. (...) Încerc o satisfacție cu totul deosebită că ajung în fața cititorilor cele aproape 80 de pagini consacrate «dramei de la Boian», ale cărei semnificații trebuie cunoscute așa cum au fost reconstituite de autorul monografiei”³³.

În același timp, ediția din 1986 beneficiase de un redactor de carte profesionist, notele, trecute la subsol (nu la sfârșitul capitolelor), puteau fi urmărite ușor, pagina de carte era destul de aerisită; în fine, în ediția aceea blamată acum nu existau atât de deranjantele erori de tehnoredactare din ediția a doua. Și nu e vorba doar de erori de tehnoredactare, ci și de ortografie, logică etc., etc.

În tot cazul, tipografic vorbind, jurnalul, atât cât e, e mult mai bine pus în evidență în acel volum din 1986. În ediția a doua, textul jurnalului și al corespondenței din corpusul strict al monografiei apare inițial în germană, apoi în română, însă cu același corp de literă ca restul textului. Mai mult, notele de subsol, cuprinzând comentarii, digresiuni etc., sunt atașate textului în germană, evident, mult mai puțin accesibil, și trimit nu la subsolul paginii, ci la sfârșitul capitolului. Prin urmare, greu de urmărit, devin „fastidioase”. În totul, discursul lui Leca Morariu, oricum arborescent, laborios, plin de detalii și paranteze, barochist în bună măsură, devine și mai greu de urmărit.

Poate că, după experiența de editor sub dictatură, Vasile Vasile va fi ajuns la polul opus, iar în spatele deciziilor editoriale pe care tocmai le-am invocat se va fi aflat intenția de a păstra volumul în forma lăsată de Leca Morariu. În locul abuzurilor de odinioară, o fidelitate rău înțeleasă acum. Dar timpurile s-au schimbat, iar

posibilele schimbări, explicate și asumate, ar fi fost perfect justificate. În fond, Vasile Vasile mărturisește că, tot din motive de logică internă, cum am văzut, a intervenit tocmai în restructurarea materialului avut la dispoziție. În tot cazul, nu-mi explic de ce ediția I ar fi adecvată unei lecturi patetice și nici de ce s-ar adresa nespecialiștilor în studii muzicologice (ediția a doua nu face schimbări radicale la acest nivel). Dar ediția aceasta, prefătată de un text patetic, simplist și neonest științific, o hagiografie pe fond polemic și revanșard, acuzator, fapt care pune totul sub semnul îndoielii și al rezervei³⁴, e nu numai greu lizibilă, din cauza amatorismului editorial (sau a grabei, a lipsei de experiență etc.), dar și intruabil, căci nu cred să fi fost pătruns în circuitul de librării³⁵; măcar e accesibilă în spațiul virtual³⁶. În tot cazul, dacă jurnalul în volumul din 1986 e ușor detașabil, aici lucrurile sunt, și din cauze editoriale, dar și din motive de concepție a lui Leca Morariu, mult mai dificile.

Următorul episod din istoria editării jurnalului lui Ciprian Porumbescu, după cel din 1986 – prilej cu care am discutat și ultimul episod, reprezentat de ediția în patru volume a monografiei semnate de Leca Morariu –, se petrece târziu. În două numere succesive din „Analele Bucovinei” (anul V, 1998, nr. 2, p. 411-431, și anul VI, 1999, nr. 1, p. 193-221), D. Vatamaniuc publică *Tagebuch*-ul din perioada cernăuțeană (17 ianuarie 1979 – 18 iulie 1879), pentru ca, tot el, și tot în „Analele Bucovinei” (anul X, 1/2003, p.51-83), să publice jurnalul din perioada 19 iulie 1879 – 8 octombrie 1879, numit *Die Ferienzeit*. Așadar, pentru ceea ce există în ediția I a lui Leca Morariu (vol. din 1986) și în ediția a doua (vol. II-III din 2015, 2016), mai avem cel puțin o versiune editorială. Să precizăm că în toate aceste cazuri textul jurnalului e publicat în ambele versiuni, germană și română, fie pe două coloane, fie în succesiune.

Prin urmare, edițiile de până în 2003 (inclusiv aici ediția Leca Morariu – 1986 și edițiile Vatamaniuc) nu trec dincolo de octombrie 1879, fapt care ar sugera că intervalul 17 ianuarie 1979 – 18 iulie 1879 e singura perioadă din viața lui Ciprian Porumbescu pentru care există un jurnal. În acest context, fără să se precizeze undeva anul publicării, care este însă, tot 2003, apare volumul Ciprian Porumbescu, *Puneți un pahar cu vin și pentru mine*, editat de Nina Cionca (descendentă a lui Ciprian Porumbescu) și Ion Drăgușanul, care cuprinde jurnalul, în quasi-integralitatea lui, din 17 ianuarie 1879 până în 24 februarie 1883. Strict cronologic vorbind, volumul a apărut înaintea numărului 1/2003 al „Analelor Bucovinei”, în care se publica *Die Ferienzeit*. Așa se explică constatarea lui D. Vatamaniuc dintr-o notă de subsol: „Tipărim acest text din *Tagebuch*, omis din lucrarea: Ciprian Porumbescu, *Puneți un pahar cu vin și pentru mine* (Suceava, 2003), volum ce cuprinde jurnalul și o parte din corespondența lui Ciprian Porumbescu”³⁷. În fond, în 2003 se împlineau 150 de ani de la nașterea lui Ciprian Porumbescu și 120 de la moartea sa.

Fără doar și poate, volumul acesta putea fi o contribuție majoră. Cum vom vedea însă, fără nici un fel de știință a editării, fără nici un fel de explicații referitoare la sursele folosite ori la autorul traducerii, cu texte de diferite facturi puse alături, cu paranteze în text despre care nu știm cui aparțin etc., etc., volumul e o improvizație. Mai mult, deși publicat probabil într-un tiraj foarte mare, nu cred să fi fost pus în circulație prin vânzare; prin urmare, un tiraj pur și simplu pierdut. În afara paginilor de jurnal, volumul conține, de-a valma, un text introductiv, emfatic, al președintelui Consiliului Județean Suceava, care a finanțat volumul, o biografie a lui Ciprian Porumbescu, semnată de Nina Cionca, un text al lui Aron Pumnul, preluat din „Junimea Literară” (nr. 10-11/1923), un text al lui Constantin Morariu, intitulat „O amintire despre Ciprian Porumbescu”, fără să se precizeze sursa și fără să se explice de ce, dintre multele despre Ciprian Porumbescu scrise de Constantin Morariu, se alege acest text, și, fără vreo precizare, transcrierea unui document, atestatul eliberat lui Ciprian Porumbescu de rectorul seminarial I. Filipoviciu, la 1/13 oct. 1877, cu situația școlară ultimului an de seminar. De asemenea, în partea ultimă a volumului sunt incluse destul de multe texte, fără precizarea vreunei surse și fără vreo explicație, care ar trebui să aibă semnificația unui deznodământ: o mărturisire a Mărioarei Porumbescu-Rațiu (în fapt, dintr-o scrisoare către Leca Morariu), o scrisoare a Berthei Gorgan trimisă surorii lui Ciprian Porumbescu, un text (probabil inedit) al Ninei Cionca, intitulat „Distinsele doamne, Emily von Poppen și Hedwig Gernet”, alte două texte, semnate de Vasile Halip (prieten vienez și coleg brașovean al lui Ciprian Porumbescu) și Leca Morariu, preluate din „Junimea Literară”, nr. 6-7, 1923, ori nesemnate, din „Junimea Literară”, nr. 8-9/1923, dar și o notiță din nr. 6-7/1923. Prin urmare, un ghiveci.

S-ar putea crede că, dincolo de interesul reconstituirii patetice a unei biografii, miza editorilor va fi fost să publice tot ce ține de scrierile la persoana I ale lui Ciprian Porumbescu. Dar în acest caz ei ar fi putut include toate scrisorile, de dinainte de începerea *Tagebuch*-ului, aflate în volumul lui Leca Morariu din 1986, pe care Ciprian le-ar fi inclus, probabil, în jurnalul ținut în acei ani, așa cum ar fi trebuit să includă o mulțime de alte scrisori, trimise de Ciprian Porumbescu după revenirea lui la Stupca (și după ultima telegramă trimisă de la Nervi pe 24 februarie 1883), aflate la îndemână, în Muzeul Național al Bucovinei din Suceava. Ca reacție la acest volum, tot în 2003, Nicolae Cârlan avea să publice câteva zeci de scrisori preluate din Arhiva Porumbescu din cadrul Muzeului Național al Bucovinei, ignorate în ediția Cionca Drăgușanul³⁸.

În tot cazul, nu jurnalul lui Ciprian Porumbescu (eventual cu scrisori intercalate) contează, ci – ținând cont și de multele texte parazitare care încadrează jurnalul – impactul de popularizare. Un impact până la urmă anulat chiar de lipsa de circulație reală a cărții.

Totuși, așa cum e, *Puneți un pahar cu vin și pentru mine e* singurul volum mai aproape de amplitudinea concretă a jurnalelor lui Ciprian Porumbescu. El include, intercalate cu pagini de corespondență, paginile de la Viena ori din Brașov, și pe cele din Genova și Nervi, acum posibil de reconstituit, cum am văzut deja, și din ediția a doua a monografiei lui Leca Morariu. Fragmentat de titluri date de editori³⁹, jurnalul începe cu „Carnetul zilnic al celor mai importante evenimente, incidente și alte alotrii (blestemății), înregistrate de la 18 ianuarie 1879 de Ciprian Porumbescu”⁴⁰, până la 18 iulie 1879; urmează, începând cu 13.10.1879, corespondența de la Viena, trimisă întregii familii sau cel mai adesea Mărioarei, ori numai tatălui, sau celor doi frați (Mărioara și Ștefan), ultima, din 7 aprilie 1880. Apoi, pagini de jurnal dintr-o nouă călătorie la Viena⁴¹ și, din nou, intercalată, începând cu 7 martie 1881 (dată la care îi trimite o scrisoare Maricăi), corespondență vieneză, după care, între 28 martie și 3 mai, o pauză inexplicabilă. Alte două scrisori, din 23 iunie și din 25 iulie, dau senzația că ritmul se accelerează. Dar, după o ultimă scrisoare trimisă tatălui pe 4 august 1881, de la Viena, ajungem la Brașov, de unde, pe 14 noiembrie 1881, Ciprian adresează o cerere unui comitet solicitând postul de dirijor al corului de la biserica Sf. Nicolae (era deja profesor de muzică la Brașov), cerere anunțată de un preambul al editorilor, neprecizat ca atare („Ciprian Porumbescu concurează la postul de diriginte (*sic!*) al corului bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului”⁴²), pentru ca apoi să urmeze o pată albă până la 9 februarie 1882, când Ciprian trimite o nouă scrisoare lui Iraclie. Apoi un raport de activitate din 13/25 aprilie și din nou câteva scrisori dispare: trimise lui Iraclie (pe 1 mai, 3 iunie, 6 și 8 septembrie) sau surorii: pe 1 septembrie. De fapt, pe 1 septembrie îi trimite Mărioarei două scrisori lungi. În plus, pentru septembrie sunt reproduse articolele din „Gazeta Transilvaniei” despre „Serbarea de la Chizătău”, semnate Longinus, urmate de câteva scrisori din septembrie, octombrie, noiembrie 1882. Din 23 noiembrie 1882 datează prima scrisoare trimisă „Măriuței” din Geneva, căreia îi succed scrisorile din Nervi și dispare pagini de jurnal. Din Nervi, pe 24 februarie 1883, Ciprian trimite acasă o ultimă telegramă, prin care, definitiv resemnat se pare, își anunță revenirea acasă: „Joi dimineață, Ițcani”⁴³. Aceasta e povestea lui Ciprian Porumbescu în versiunea Cionca Drăgușanul, deopotrivă a jurnalului și scrisorilor, întrerupte de câteva documente, de foiletoane (se vor fi aflat în jurnal?), dar și de câteva precizări ale editorilor, scrise ca și cum i-ar fi aparținut lui Ciprian Porumbescu. Să fi făcut toate parte din acele registre numite *Ciprian I* și *Ciprian II*? Să fi fost copii ale acelor registre?

De fapt, ce sursă vor fi folosit editorii? O vreme am avut sentimentul că s-au folosit de *Tagebuch*-ul din volumul lui Leca Morariu publicat în 1986, căci textele păreau identice. Detaliile fac însă, diferența. Mai mult, Cionca Drăgușanul se comportă ca și cum jurnalul nici

n-ar fi apărut în ediția Leca Morariu 1986. De exemplu, pentru o scurtă perioadă, în „omnibuz” (așa-și numește Ciprian caietul cumpărat pentru jurnal) scrie nu doar el, ci și Schorsch, amicul pe care-l primește să locuiască împreună. În vreme ce Leca Morariu precizează despre ce e vorba și pune textul lui Schorsch între paranteze, în ediția Cionca Drăgușanul, deși nu se fac nici un fel de precizări anterior, apare din când în când indicația: „Scrisul lui Schorsch”. Pentru cititor, enigmă totală. În alte locuri, în schimb, apar precizări inutile, chiar ridicole. Citim într-un loc: „Tata nu-mi răspunde nimic în chestiunea pârii (pentru datoria la fotograf⁴⁴) și Ferlievici – tot nimic”⁴⁵. Or, precizarea din paranteză, o explicație, nu se regăsește în Leca Morariu 1986. Peste două pagini, o situație similară: Grigori (Vindereu) cânta de pierit”, sau: „Aseară am primit de la Ștefan (fratele lui Ciprian) o scrisoare”⁴⁶. Că în paranteze e vorba de precizări ale unui cititor care abia se obișnuiește cu contextele e clar, iar Leca Morariu n-ar fi avut de ce să le facă din moment ce lucrurile îi erau clare. Poate că totuși, cei doi editori să fi avut la îndemână o versiune mai timpurie a traducerii, în care Leca Morariu își clarifica lui însuși situațiile neclare. Dar poate au avut la îndemână chiar cele două registre: *Ciprian I* și *Ciprian II*, realizate de membrii familiei, care precizau anumite chestiuni nu atât pentru ei, cât pentru un posibil cititor. De altfel, numele celor două caiete apar în volum, dar capătă o valoare periferică, fiind subordonate titlurilor stabilite de editori pentru anumite secvențe biografice. Așa încât, dacă n-ai ști din alte locuri despre ce e vorba, construcțiile *Ciprian I* și *Ciprian II* ar părea de-a dreptul oculte. Undeva apare și precizarea „JURNAL, Fascicola II: Drumul la Viena și Viena, 20 faur – 20 martie 1881”⁴⁷. Cui aparțin aceste cuvinte? Despre ce fel de caiet e vorba? În ce limbă e scris textul? Cine îl va fi tradus?

E evident însă, că, deși au folosit traducerea lui Leca Morariu, editorii n-au folosit versiunea jurnalului din Leca Morariu 1986. Și ne bazăm nu doar pe o serie de mici diferențe⁴⁸, nu pe faptul că în loc de cuvântul *evreu*, folosit în ediția 1986 (poate din motive de sistem politic), în Cionca Drăgușanul se folosește tot timpul echivalentul *jidan*⁴⁹, ci pentru că, într-o secvență de felul acesta, textul din Cionca Drăgușanul e mult mai amplu. Pe 6 iulie, duminică, Ciprian Porumbescu merge la Musikverein (Filarmonică), unde se desfășoară un examen semestrial al elevilor. Citim în Leca Morariu:

„Întâi a venit violina, apoi canto și la fine pianul. Violoniștii cântară destul de binișor, mai ales un oarecare Rettig Blaukopf și Rottenburg. Între cântărețe realizară prestații destul de remarcabile d-rele Deker din Ilișești, care a cântat *Aufenthall*-ul lui Schubert, apoi d-ra Göbl, Salter și Dornbaum. Cel mai bine a cântat Salter; cel mai mizerabil a ieșit un duo executat de d-rele: Weiser și Negruș. Urmară pianistele – nenumărate. Cel mai bine a cântat d-ra Statkewicz și încă una și micul Rottenberg. Piciul acesta îmi

cuceri admirația cântând la fel de minunat la vioară ca și la pian. La fine s-a executat wagnerianul *Marș imperial* pentru 8 mâini la 2 pian. A fost mai mult public, dar ceea ce-am observat și-i foarte semnificativ pentru timpul nostru și spiritul timpului nostru fu că atât între executanți cât și-n public covârșitoarea majoritate, așa putea zice 9/10, au fost evrei. Între elevi și eleve, poate 25 la număr, 4 au fost români – toți ceilalți evrei. Iar în auditoriu am văzut abia 5-6 familii creștine. În parter am zărit chiar vreo câțiva evrei în caftan și cu perciuni (...)”⁵⁰.

Iar textul se termină cu aceste puncte de suspensie puse în paranteză, fără ca Vasile Vasile să precizeze dacă sunt ale autorului (Ciprian Porumbescu), ale lui Leca Morariu (care transcrie textul și îl traduce) sau ale lui însuși (făcute sub presiunea cenzurii). Ipoteza că eliminarea îi aparține editorului e confirmată de recursul la originalul (și la traducerea în paralel) publicat de D. Vatamaniuc în „Analele Bucovinei”, an VI, 1/1999, p. 215, dar și de cea de-a doua ediție a monografiei lui Leca Morariu⁵¹, în care însă, se va folosi în continuare, ca în ediția I, cuvântul *evreu*. Dacă citim textul în Cionca Drăgușanul, constatăm mai întâi că peste tot, cum am precizat deja, în locul cuvântului *evreu* e folosit cuvântul *jidan*. Nu numai atât însă. Textul continuă în felul următor:

„Pretutindeni, se-ndeasă această seminție semitică, apucându-se acum și de muzică, de artă, care, până-ici, numai cu foarte puține excepții, era un monopol al creștinilor. Și cu ce scop? Au doară pentru a exercita și cultiva arta ca artă? Pentru a culege și a gusta roadele artei de dragul artei? Nu – ci din arogantă înfumurare și răitoare jidovească sau pentru a face din artă un «gheșeft», pentru a dobândi pricopseli materiale, pentru a face din muzică un articol de comerț și de meserie. În chipul acesta, muzica ajunge în nevrednice mâini profane și barbare și, stânjenită în înaltul și sublimul ei rost, își pierde divinul ei nimb. Muzica, în haina semitelui, muzica, în mâna jidanului, este, față de divinele vibrații ale lui Beethoven, Mozart și Haydn, numai o caricaturală paiațerie.

Și, câtă vreme aceste neam nu-și va modela abjectul său intelect, ahtiat numai de câștig și speculă materială, și așa zice, cât timp acest neam nu s-a fi modernizat întrucâtva, atâta timp și muzica, în mâinile lui, nu va fi artă, ci numai jidovească muzicasterie.

Și aceasta e o Filarmonică în care președintele e un român!”⁵².

Nu problema evreiască ne interesează aici (sper că voi reveni la ea într-o altă analiză), ci acuratețea editorială. Cert este că, deși folosesc traducerea lui Leca Morariu, Cionca Drăgușanul nu folosește ediția din 1986 a jurnalului – pe care parcă nici nu au văzut-o –, ci o altă versiune a traducerii, în care Leca Morariu făcea, pentru sine, tot felul de însemnări explicative. Pe de altă parte, din moment ce secvența care lipsește în Leca Morariu 1986

e prezentă nu doar în Cionca Drăgușanul, ci și în ediția Vatamaniuc, dar și în ediția a doua a monografiei lui Leca Morariu, putem trage concluzia că atât corespondența, parte, poate, a jurnalului, cât și jurnalul propriu-zis au beneficiat de transcrieri și de traduceri succesive, aflate în diferite locuri.

Și aici e necesar să mai facem o observație. Dacă pentru perioada 17 ianuarie 1879 – 17 iulie 1879, între versiunea Morariu 1986 și versiunea Cionca Drăgușanul 2003 putem spune cu certitudine că e vorba despre aceeași traducere, pentru epocile următoare lucrurile stau cu totul diferit. Vom da un singur exemplu.

Iată notația din data de 7 martie 1881 în Morariu 2016, unde există, pe coloană paralelă, textul în germană:

„Dimineața e de tot plăcută. În cameră cald, îmi beau cafelețu bună și citesc ziarul. În fine primesc o scrisoare de la Marica. Cu toate că m-a bucurat, mi-a adus și o veste tristă. Când deunăzi, Marica a fost pe la Gorgoneni, dânsa fu primită de Mina – care tocmai se înapoiase de la Rădăuți, Bertha mai rămăsese acolo – rece, distantă. Ce să cred despre aceasta? E-n adevăr cumplit. Mă-nșel oare unde de acest mie atât de drag om, sau vor să mă țină cu forța departe de casa lor și să-mi distrugă orice speranță într-o viitoare relație cu scumpa copilă. Sânt foarte agitat și plin de mâhnire. Marica mi-a trimis și 5 fl. După prânz scriu o scrisoare. Și tatei i-am scris și îi trimit albituri și icoane de la Ep. Care-și face toaleta pentru balul țărănesc de astăzi – ca țăran olandez”⁵³.

În Cionca Drăgușanul, traducerea e următoarea:

„Diminețile sunt foarte plăcute. În sfârșit, primesc o scrisoare de la Marica. Cu toate că m-am bucurat, mi-a spus și o știre proastă. Și anume, când Marica a făcut o vizită familiei Gorgon, Mina, care tocmai sosise din Rădăuți cu Bertha Brichl – Bertha mea a rămas acolo – a primit-o cam rece și cam înțepată. / Ce să cred? E îngrozitor. Oare m-am înșelat în privința acestei ființe atât de dragi sau intenția familiei este să ne țină, cu forța, departe de casa lor, zădărniciind, astfel, o viitoare căsătorie cu scumpa mea fetiță. Sunt foarte tulburat și cuprins de tristețe. Marica mi-a trimis 5 fl. După-masă, îi scriu o scrisoare, de asemenea, și tatei, și trimit rufele mele și tablouri ale lui Ep. Acesta se pregătește pentru balul țărănesc de diseară, costumată în țăran olandez”⁵⁴.

În acest caz, e evident că e vorba despre traduceri diferite și de surse diferite. Repet, însă: îngrijitorii ediției din 2003 nu oferă nici un fel de informații referitoare la sursele folosite.

După toate acestea, să spunem că jurnalul lui Ciprian Porumbescu nici nu există? Firește că e o exagerare, dar afirmația surprinde ceva din istoria nefastă a editării lui. Singura apariție editorială care conține jurnalul, nici aici însă în integralitatea lui, de asemenea corespondența, și

ea cu lipsuri inexplicabile, este acea ediție de vulgarizare, improvizată de Nina Cionca și Ion Drăgușanul. O ediție serioasă ar trebui să includă și toată corespondența expediată de Ciprian Porumbescu, inclusiv scrisori care preced *Tagebuch*-ul început în 17 ianuarie 1879 (în tot cazul, un jurnal a existat și înaintea acestei date⁵⁵), și *Micul Tagebuch* (câteva pagini scrise pe 20 august 1880⁵⁶). Să invocăm aici și bănuiala lui Leca Morariu că o parte din jurnalul perioadelor petrecute la Viena e posibil să fi fost distrus de membrii familiei Porumbescu? Într-o notă de subsol referitoare la „aprișele furtuni cari au bântuit peste patrimoniul porumbesc”, Leca Morariu spune:

„Bănuim însă că fărâmițarea *Tagebuch*-ului (prea sincer!) fu realizată și cu concursul familiei pentru ca Ciprian să nu iasă... prea deochiat cu o seamă de apucături ale sale (bahice, erotice)”⁵⁷.

Dar anumite date despre jurnal și despre istoria editării lui pot fi aflate din precizările oricât de minimale ale editorilor. Cele din ediția 1986, care-i aparțin lui Leca Morariu, făcute atunci când e invocat pentru prima dată „*Tagebuch*-ul la Cernăuți” (cu subtitlul: „oglină a vieții de tinerețe și studenție”), sunt esențiale. De altfel, s-o spunem încă o dată: tot ceea ce există din jurnalul lui Leca Morariu (cu excepția unei versiuni a secvenței numite *Die Ferienzeit*) i se datorează lui. Cităm:

„Și intrăm în anul 1979! Calea cercetărilor ni-i mult netezită acum prin adesea amintitul *Tagebuch* (Carnet zilnic) al lui C. Porumbescu, carnet care începe la 17 (18) ianuarie și se încheie cu 8 octombrie 1979, ziua-n care Ciprian pornește la Viena. (...)”

Dar acest *Carnet* era scris numai pentru contabilitatea intim-personală a omului care, ca-n general firile de artiști, aveau foarte dezvoltat cultul amintirilor. Sunt aici confesiuni pe care alții nici nu le încredințează hârtiei. Greu să le reproduci; le vom înlocui cu puncte de suspensie⁵⁸. Și să nu uităm de explozia spontaneității *lui* din scrisoarea-i stupcană de le 31 martie 1878, către Zaharie Voronca⁵⁹.

De altfel, biologic e prea firesc lucru ca subconștientul acestui șubred organism, veșnic gonit de instinctul caducității sale, să zvâcnească-n asemenea... protuberanțe!... Oricum, mai întreg patrimoniul Ciprian Porumbescu (și cel muzical) mereu se resimte și de această *prișă* manifestată în atâtea *quasi*-neglijabile inadvertențe ale *forme* precum sunt atâtea inadvertențe de stil, de gramatică, de... ortografie-n *Tagebuch*-ul său. Și poate că acest *Carnet* atinge și confesiuni care au aparținut numai lui Ciprian Porumbescu!...:

«Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
Într-un mod fatal legate de o mână de pământ...».

Chestiunea e: ce vom divulga noi? Până la ce densitate se va țese vălul discreției porumbescologice?

Desigur că, întrucât mai veridica prezentare a adevăratului C. Porumbescu și-ntru spulberarea întregii mreje de falsuri

cu care i s-a deformat chipul (ca să ne amintim numai capodopera de mistificare, opereta *Lăsați-mă să cânt...*), ne vom conduce pe directiva: Mai bine prea mult decât prea puțin! Mai ales că anevoie se va afla cândva alt (mai orientat) comentator!

Procedul va fi mereu cel cronologic – cu anumite popasuri până la incidentalele alte evenimente interpușe cronologic din *Tagebuch*. Paralel cu textul german⁶⁰ (în grafie gotică), punctat ici-acolo cu stenograme sistem Gabelsberger⁶¹, traducerea și cuvenitele note de subsol. Formatul manuscrisului, puțin deteriorat în josul paginii și-n colțul din dreapta sus, e cel curent în albumele «omnibus»⁶² de școala austriacă, de cam 19,4 x 16,3 cm.⁶³

După care, pe pagina 1 (paginarea a fost făcută de Leca Morariu), urmează titlul și subtitlul carnetului: „Carnet zilnic / al (= asupra) celor mai importante evenimente, incidente și alte alotrii (blestemății) înregistrate de la 18 ianuarie 1879 de C.G.”⁶⁴, titlu în spirit rabelaisian: ironic, hiperbolic, exuberant, poznaș.

Textul acesta introductiv merită câteva comentarii și observații referitoare atât la originalul invocat, cât și la ediția lui Leca Morariu (într-un fel, și a lui Vasile Vasile) din 1986. Este vorba deci de un jurnal scris în germană, cu caractere gotice, având intercalate paragrafe stenografiate, jurnal scris în fuga condeului, de o maximă sinceritate, cu prea puțină grijă pentru caligrafie, ortografie etc., un fel de transcriere pe viu – operație pe cord deschis – a vieții imediate. Or, Leca Morariu transcrie întâi textul cu caractere latine, completează prescurtările, corectează acolo unde e cazul, mai mult, traduce textul stenografiat – și aici intrăm deja pe un teren al incertitudinilor. Așa cum am văzut într-o anterioară notă de subsol, Leca Morariu precizează că ar fi „tradus” secvențele acestea, însă exclusiv pentru sine. Textul în germană e întrerupt de secvențe în care se precizează: „text stenografiat”. Cine citește doar versiunea românească în traducerea lui Leca Morariu nu mai află care sunt aceste secvențe. Va fi tradus el, pentru sine, toate secvențele stenografiate? Inițial, am suspectat o lipsă de consecvență în atitudinea lui Leca Morariu. Ce-ar mai fi însemnat pledoaria lui pentru autenticitatea dusă la extrem din moment ce anumite secvențe vor fi rămas „netraduse” pentru ceilalți? Nu spunea el „mai bine mai mult decât prea puțin”, pentru a nu periclita adevărul existenței lui Ciprian Porumbescu? În realitate, după confruntări multiple (cum se va vedea ceva mai încolo), am înțeles că, dacă textul german e întrerupt de informația referitoare la secvența stenografiată, versiunea românească tradusă de el o și cuprinde. Nu știm însă dacă se întâmplă așa în toate cazurile. În plus, în multe locuri, textul stenografiat pare să nu fie nici pe departe atât de „compromițător” cum lasă să se înțeleagă Leca Morariu. Este vorba, firește, de o altă receptare contextuală (geografică, istorică, morală) a faptelor decât cea de astăzi.

De asemenea, pentru informații editoriale, dar și referitoare la jurnalul propriu-zis și la sursele folosite, e de reținut textul cu care D. Vatamaniuc precedă textul jurnalului:

„«Jurnalul» lui Ciprian Porumbescu⁶⁵, *Tagebuch*, 1879, cum se specifică pe copertă, a fost redactat în limba germană, cu caractere gotice și originalul, după câte știm până acum, nu s-a păstrat. El a fost transcris de Leca Morariu, cu litere latine, în două caiete dictando, liniate, cu file scrise pe amândouă fețele. Primul caiet cuprinde 95 de file, iar al doilea 48, dintre care 39 de file scrise și 9 file rămase albe. Numerotarea celor două caiete este continuă, făcută cu creion negru, de la 3 la 175. Leca Morariu integrează *Jurnalul* în două registre masive, *Ciprian, I*, cuprinzând 300 file, și *Ciprian, II*, cu 302 file. Textele sunt scrise pe ambele fețe. Leca Morariu face numeroase însemnări pe copertile din față și pe cele finale. *Jurnalul* este integrat în expunerea lui Leca Morariu privind biografia și activitatea lui Ciprian Porumbescu; se deschide cu însemnările din ianuarie 1879 și se încheie cu octombrie 1879, după care se continuă cu *Carnet vienez*, pentru epoca studiilor universitare. *Ciprian, I* expune viața compozitorului de la nașterea sa, mediul familial, formarea intelectuală și artistică, prezintă pe larg activitatea sa la Societatea «Junimea», precum și procesul Societății «Arboroasa», cu toate implicațiile și consecințele sale.

Metoda de integrare a *Jurnalului* în expunerea vieții și operei lui Ciprian Porumbescu merită să rețină atenția. Leca Morariu redă textul pe două coloane, în stânga originalul german și în dreapta, paralel, traducerea sa. Textul este prezentat în secțiuni succesive și cu marcarea fiecărei pagini din originalul german. Fiecare pagină este prevăzută cu note de subsol, iar după fiecare secțiune se fac comentarii ample privind problemele puse în discuție în acea parte a *Jurnalului*. Astfel, acest document se înfățișează ca o enciclopedie a informațiilor despre viața și opera compozitorului.

Manuscrisul original după care s-a făcut transcrierea, precizează Leca Morariu, era deteriorat și a operat completări în funcție de ansamblul textului, însă au rămas multe goluri. Sunt goluri și în traducerea originalului german și se folosesc prescurtări pentru numiri de localități, de societăți, precum și pentru nume de persoane. Leca Morariu face completări în notele de subsol și o parte din ele le preluăm și noi, cu unele completări în notele noastre de subsol, care le înlocuiesc pe cele ale editorului.

Jurnalul este un document excepțional pentru cunoașterea mediului familial în care s-a format compozitorul și asupra climatului studentesc din Cernăuți, capitala Bucovinei. Asistăm la drama populației românești, autohtone, îngădită tot mai mult în dezvoltarea sa de imigrarea masivă de elemente alogene, îndeosebi din Galiția, sprijinită de Curtea de la Viena. Această politică urmărea transformarea provinciei într-o regiune cosmopolită⁶⁶.

În continuare, D. Vatamaniuc precizează că jurnalul oferă o imagine elocventă asupra iubirii lui Ciprian Porumbescu pentru Bertha, urmează o scrisoare a Adaminei Gorgon, mama Berthei, trimisă lui Ciprian, în care îi explică motivele pentru care căsătoria cu Bertha e imposibilă, iar D. Vatamaniuc precizează aici de unde e preluată scrisoarea: „Ciprian, II, p. 392-331”⁶⁷. Deducem, prin urmare, că cele două registre masive cuprind, pe lângă alte documente importante (sunt invocate cele referitoare la procesul „Arboroasei”), atât jurnalul, cât și, încorporată probabil în ea, corespondența lui Ciprian Porumbescu, și nu doar corespondența expedită, ci și cea primită. O va fi inclus în jurnal și apoi în registrul Marica, sora lui Ciprian, înainte de a-l prelua Leca Morariu? Va fi continuat operația Constantin și apoi Leca Morariu? O va fi făcut Ciprian Porumbescu însuși? Câteva din informațiile din acest text introductiv însoțesc, în notă de subsol, și alt text al lui Dimitrie Vatamaniuc, „Ciprian Porumbescu și marea sa iubire”, publicat în *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente...*, p. 288-321, sub titlul „«Jurnalul» lui Ciprian Porumbescu”, unde transcrie fragmentul *Die Ferienzeit* (iulie – octombrie 1979), în care se precizează din nou: „O parte din *Journal* (ianuarie – octombrie 1879) este reprodusă cu unele modificări în volumul *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, la care m-am referit mai sus. Jurnalul *Tagebuch* și alte documente, după care am făcut reproduceri, ne-au fost puse la dispoziție de Maria Olaru (sic!), farmacistă în Suceava, din fondul Leca Morariu, aflat în păstrarea sa”.

Celelalte câteva paragrafe din prezentarea lui D. Vatamaniuc pot fi considerate nesemnificative. Sigur, sunt anumite afirmații, deja citate, care pot fi judecate critic. Jurnalul, de exemplu, conține mult prea puține date despre „formarea sa intelectuală și artistică”. La drept vorbind, nu avem de-a face cu un jurnal de creație. De aici, de fapt, una dintre dificultățile pe care le întâmpină Leca Morariu, care, tocmai de aceea, își propune să reconstituie când, unde, în ce condiții și conjuncturi biografice ar fi compus Ciprian Porumbescu o horă, o polcă, o doină etc. și de aceea apelează la orice detaliu, face supoziții, reconstituie atmosfera, analizează artistic compozițiile etc. Nu e un jurnal de creație, nu e nici unul național sau politic⁶⁸; e, ca să apelăm la titlul pe care-l dă Leca Morariu unuia din jurnalele sale, *viață*; jurnalul unui tânăr artist, care se livrează carnetului în care notează fapte cotidiene în tot adevărul său netrucat, nelipsit, ba dimpotrivă, de spirit ludic. Un tânăr schimbând locuințele din tot felul de motive, însoțit de prieteni, cu o nevoie congenitală de a fi împreună cu cineva, trecând prin cărciumi în căutare de prieteni cu care să mănânce, mai mereu flămând, sau dacă nu flămând, cu perioade alarmante de boală care-l izolează, cu mici escapade amoroase, îndrăgostit de o fată pe care o proiectează în ideal, urmat parcă de o fatalitate cu care însă nu-și bate capul, oferind prin scrisul său mărturie despre viața din Cernăuți, din Imperiu, viața

unui tânăr român (și nu numai român), ca mulți alții – cu amendamentul că el nu era un oarecare. Dar această conștiință a diferenței, pe care n-o exhibă niciodată, pe care însă o va fi avut, nu-l rupe de viața reală, concretă. Aceasta apare în jurnal în toată nuditatea ei.

Să precizăm acum că în ediția Vatamaniuc, jurnalul poartă titlul „Jurnalul însemnatelor întâmplări, evenimente și altor zburdălnicii, ținut din 18 ianuarie 1879 de către Golembiowski” (cu originalul *Tagebuch der wichtigsten ereignisse, erlebnisse u. sonstiger Allotria aufgezeichnet seit dem 18. Jänner 1879 von Golembiowski (I)*)⁶⁹. Cât despre *Die Ferienzeit*, publicat în „Analele Bucovinei”, an X, 1/2003, D. Vatamaniuc precizează:

„Tipărim acest text din *Tagebuch*, omis din lucrarea: Ciprian Porumbescu, *Puneți un pahar cu vin și pentru mine* (Suceava, 2003), volum ce cuprinde jurnalul și o parte din corespondența lui Ciprian Porumbescu. Foarte important în privința cunoașterii marii iubiri a compozitorului, textul ne-a fost pus la dispoziție de Nina Cionca, împreună cu traducerea în românește, cu unele deosebiri față de cea a lui Leca Morariu din originalul germano-român aflat în păstrarea noastră”⁷⁰.

Ce ciudat! Nina Cionca îi pune lui D. Vatamaniuc la dispoziție o versiune a jurnalului din timpul vacanței – *Die Ferienzeit*, alta decât cea din Leca Morariu, edițiile 1986 și 2016 (în traducerea probabil a tatălui său, Ciprian Rațiu), dar nu include aceste pagini în volumul apărut în același an pe care l-a îngrijit împreună cu Ion Drăgușanul, volum care avea tocmai miza completitudinii.

În fine, cum pentru aceste pagini de jurnal există două traduceri (una a lui Leca Morariu, alta, cu traducător neidentificat; e posibil să fie Ciprian Rațiu), se impune analiza lor comparativă. Până a ajunge însă acolo, o surpriză: versiunile în germană sunt și ele diferite. Ținând cont că notele de subsol sunt identice (și ele se referă la secvențele stenografiate), putem conchide că ambele îi aparțin lui Leca Morariu, iar cea din versiunea Vatamaniuc e evident mai veche, căci nu beneficiază încă de specialistul în stenografie. În tot cazul, punerea în paralel a celor două versiuni germane ne oferă prilejul să vedem care este statutul secvențelor stenografiate. Textul în germană e întrerupt de câteva ori de paranteze în care editorul notează: „note stenografice”.

Pentru analiză, vom lua în discuție fragmente de jurnal din 21 iulie 1879, prilej de a intra, într-un fel, clandestin în tematica notațiilor zilnice ale lui Ciprian Porumbescu. Așadar:

<p>Morariu 2016: 12-13</p> <p>Abends begleitete ich Julo u. die Mädels in's Gewölb, gingen bei Perker's sahen dort den Hurting u. sangen Quo, quo. Er kam auch heraus, wir aber machten uns aus dem Staub. Nach Hause angekommen erfahre ich von Stef. eine sehr traurige Geschichte. (STENOGRAME) Der Vater hat nämlich den Stefan verstossen u. heisst ihn gehen wohin wolle! Er meinte auch, dasselbe erwarte auch mich! Bravo! Stef. (STENOGRAME): ist ganz gefasst. Er fährt morgen nach</p> <p>Humora. Ich bin auch recht traurig u. missgestimmt, schreibe mein Tagebuch u. lege mich nieder. Warum die ganze Geschichte über den armen Teufel eigentlich gekommen ist, weiss ich nicht; der Vater war aber darüber höchst aufgebracht, dass wir nach Illisch. gehen u. nicht zu Hause sitzen.</p> <p>Und so hat dieser so lieblich u. schön begonnene Tag so traurig geendet. Es ist der Jahrestag meiner Bekanntschaft mit B. Wird auch die so traurig enden?...</p>	<p>Porumbescu 2003 c: 54</p> <p>Abends begleiteten ich und Julo die Mädels in's Gewölb, gingen bei Perker's vorbei, sahen dort den Hurting und sangen Quo, Quo. Er kam auch heraus, wir aber machten uns aus dem Staub. Nach Hause angekommen, erfahren wir von Stefan eine sehr traurige Geschichte. (două rânduri note stenografice – s.n. M.A.D.) Bravo! Stefan (Note stenografice – s.n. M.A.D.) Humora. Ich bin auch recht traurig und mißgestimmt, schreibe mein Tagebuch und lege mich nieder. Warum die ganze Geschichte über den armen Teufel gekommen ist, weiß ich nicht; der Vater aber war darüber höchst aufgebracht, daß wir nach Illischeschi gehen und nicht zu Hause sitzen. Und so hat dieser so lieblich und schön begonnene Tag so traurig geendet. Es ist der Jahrestag meiner Bekanntschaft mit B. Wird auch die so traurig enden?</p>
---	---

Înainte de vedea cele două traduceri și de a face câteva comentarii, să precizăm că în ediția Morariu 1986 există următoarele greșeli: *Gewöld* în loc de *Gewölb*, *erfhre* în loc de *erfahre*, *schrei be* în loc de *schreibe*, *u. Nicht* în loc de *u. nicht*, *begonene* în loc de *begonnene*. Sunt greșeli care fac inacceptabilă și în bună măsură inutilizabilă versiunea în

germană din ediția Vasile Vasile. Și nu cred că e vorba de erori de transcriere ale lui Leca Morariu, ci ale editorilor.

Să vedem, în continuare, cele două versiuni românești, cea din ediția 1986, identică, firesc (dar ce mai e firesc aici?!) cu cea din 2016, și cea a necunoscutului din ediția Vatamaniuc.

<p>Leca Morariu 1986: 430-431</p> <p>Seara conduserăm eu și Iulo copilele la Gewölb, promenarăm pe la Perkereni, îl văzurăm acolo pe Hurting și cântarăm Quo, quo. Dânsul veni afară, dar noi ne luarăm tălpășița. Sosit acasă, aflu de la Ștefan o istorie foarte tristă. Tata, adică, l-a dezmoștenit pe Ștefan și-i spune să plece încotro vrea. Dânsul mai spune că același lucru mă așteaptă și pe mine! Bravo! Ștefan e foarte resemnat. Dânsul pleacă mâine la Humor. Și eu sunt foarte trist și discordant; îmi scriu carnetul și mă culc. De ce adică s-a prăbușit toată istoria peste bietul băiat, nu știu. Tata era însă cumplit de furios de aceea că plecăm la Iliș. și nu stăm acasă. / Și astfel, această atât de plăcut și frumos inaugurată zi s-a încheiat așa de trist. E aniversarea de un an a cunoștinței mele cu B. Încheie-se-va și aceasta așa trist? .</p>	<p>Porumbescu 2003 c: 70.</p> <p>Seara am însoțit fetele la prăvălie, am trecut pe la Perkeri, l-am văzut acolo pe Hurting, am cântat Quo quo și apoi am șters-o. Ajunși acasă, am aflat de la Ștefan o istorie foarte tristă. Tata l-a dezmoștenit pe Ștefan și i-a spus să plece încotro vrea. Dânsul mai spune că același lucru mă așteaptă și pe mine! Bravo! Ștefan e foarte resemnat. Dânsul pleacă mâine la Gura Humorului. Eu sunt foarte abătut și rău dispus, scriu în jurnalul meu și mă culc. Cum a căzut bietul om în această istorie, nu știu; tata e foarte supărat că plecăm mereu la Ilișești și nu stăm acasă. Și așa s-a terminat, cu atâta tristețe, ziua aceasta atât de plăcut și frumos începută. Este aniversarea cunoștinței mele cu B. Se va termina oare și ea tot atât de trist?</p>
---	--

Puse față în față, traducerea lui Leca Morariu și aceea din versiunea D. Vatamaniuc relevă diferențe de tot felul, ceea ce arată clar că este vorba de doi traducători diferiți. Primul, mai liber, mai expresiv și fidel pe alocuri, mai creativ și inspirat, poate tocmai în spiritul lui Ciprian Porumbescu, cel de-al doilea, mai fidel

lexical și gramatical, dar mai sec. Câștigurile sunt și de o parte, și de alta. După versiunea Vatamaniuc, evident, vom ști că unul din numele frecvente din *Die Ferienzeit* e Korjin, nu Corjiu. Păcat însă, că, cunoscător de germană, D. Vatamaniuc nu pune cât de cât în paralel cele două versiuni pentru a observa diferențe și pentru

a reconstitui mai exact spiritul lui Ciprian Porumbescu. În tot cazul, mie traducerea lui Leca Morariu mi se pare nu numai mai expresivă, dar și mai apropiată de spiritul lui Ciprian Porumbescu. Omul acesta, fascinat și obsedat de documente, de biblioteci, arhive etc., face parte din stirpea de mai târziu a lui Luca Pițu și descinde, ca și acesta, prin asumare, din Ion Creangă. Ingenios, inventiv, sabotând rigiditatea academică, dar și anecdota fără suport documentar, cunoscător de detalii, enciclopedist care îmbină livrescul cu experiența directă, reconstituie o lume. La toate acestea, se adaugă notele de subsol, precizările de tot felul, modul cum pune limba, documentele, reconstituirile și atitudinea într-un veritabil spectacol. În fine, fără el, Ciprian Porumbescu ar fi fost fără doar și poate altul (în mintea noastră vreau

să spun). În fond, scrierile lui de referință nu sunt studiile despre Creangă sau Eminescu ori textele istoricilor, ci, pe lângă această monografie care cuprinde și ratata ediție a jurnalului lui Ciprian Porumbescu, propriul jurnal, editat și el, în baza unor transcrieri repetate, în mai multe versiuni, și *De la noi*, poveștile care apar în prima ediție în 1915, când Leca Morariu era ofițer în armata austriacă, culese încă dinainte de a pleca pe front. A VI-a ediție, cu completări succesive, apare în 1942. Poveștile acestea îi aparțin lui Leca Morariu tot așa cum *Miorița* îi aparține lui Vasile Alecsandri. Bijuterii de limbă și de lume, pe nedrept intrate într-un con de umbră definitiv, probabil sunt micile povești ale lui Leca Morariu. Dar să punem pe două coloane câteva secvențe pentru a vedea de ce pariem pe versiunea lui.

<p>Leca Morariu: Carnet zilnic al / asupra celor mai importante evenimente, incidente și alte blăstămății înregistrate de la 18 ianuarie 1879 de C.G.</p>	<p>D. Vatamaniuc: Jurnalul însemnatelor întâmplări, evenimente și a altor zburdălnicii, ținut din 18 ianuarie, 1879</p>
<p>Așadar, astăzi, sâmbătă mă sculai cu Prosh și Marica devreme și ne duserăm la zară – o dimineață foarte frumoasă – mărgăritare de rouă pe firele de iarbă și-un balsamic zefir adie dinspre pădure. Te simți atât de liber și slobod în mijlocul frumoasei, fermecătoarei Firi. (Morariu 1986: 429)</p>	<p>Deci astăzi, sâmbătă, ne-am sculat eu cu Proch și cu Marica devreme și ne-am dus să bem zer. A fost o dimineață foarte frumoasă. Mărgele de rouă pe firele de iarbă și mireasmă adie dinspre pădure. Mă simt atât de liber și de independent în mijlocul naturii frumoase și fermecătoare! (Porumbescu 2003 c.: 69)</p>
<p>Veseli și bine dispuși în marș, intrând la Corjiu, tras un rachiuș, luat pe el, pe sus și harțun mers la crâșmă. Înaintea crâșmei îl întâlnim pe Decker, care și el veni cu noi. O bună bere – spumegândă – fu palpabilitatea pe care ne-o puserăm la inimă. După ce am rostogolit pe gătiță o zdravănă cantitate, ne-ndrumarăm spre casă. Deci, în galop, peste băț și bolovan, prin desiș și luminiș pân-ce din fericire, ajunserăm acasă înaintea ploii. (Morariu 1986: 429)</p>	<p>Voioși și bine dispuși mășăluim într-acolo – am intrat la Korjin, am băut un rachiu, l-am luat și pe el și ne-am dus Korjin, glonț la cârciumă. [...] Ne-am împărtășit cu o bere bună. După ce am consumat o cantitate considerabilă ne-am dus acasă. Am mers foarte repede, fiindcă ne amenința o ploaie ce plana deasupra capetelor noastre și ne-a fost frică să nu ne udăm. Deci, în goană, pe drumuri neumblate, nu ne-am dat înapoi de la nicio piedică și din fericire, înainte de ploaie, am ajuns acasă. (Porumbescu 2003 c.: 69)</p>
<p>Dimineața tata pleacă la Humor. Fantenii, Colomițchi și Victor vin, mă iau și plec cu dânșii. În cârciumă băurăm și mâncarăm, dar și rachiul și berea au fost proaste. De aceea ne despărțirăm curând și eu mă dusei la dragul, scumpul meu sanctuar, la Gorg. Acum de la fântână îmi spuse frumoasa Karolin că copilele nu-s acasă, ci au plecat cu Anna și Michel la Rădăuți. Intrai așadar; bătrânul și bătrâna mă salutară cât se poate de cordial – și după ce traserăm o «secărică», ne așezarăm la muzică. Natural, a trebuit să rămân și la prânz; mâncai supă de săcărică și-o friptură de vită. După amiază făcui cu bătrânul o partidă de șah și ajunsei mat; apoi bătrânul se culcă. Eu mai discutai cordial cu pastoreasa, care e aparent amabilă. (Morariu 1986: 436)</p>	<p>Dimineața, pleacă tata la Gura Humorului. Frații Fanta, Kolomitzki și Victor vin, mă iau și plec cu ei la Ilișești. La cârciumă, am mâncat și am băut, dar rachiul și berea au fost proaste. De aceea, ne-am despărțit curând și eu m-am dus la sanctuarul meu drag și scump, la familia Gorgan. Însă deja lângă fântână mi-a spus frumoasa Carolina că fetele nu sunt acasă, ci au plecat cu Anna și Michel la Rădăuți. Am intrat totuși în casă. Bătrânul și bătrâna m-au salutat foarte cordial, am băut un «Kümmel» (chimion) și ne-am așezat la cântat. Firește, a trebuit să rămân și la prânz și am mâncat o supă de chimion și o friptură de vacă. După-masă am jucat cu bătrânul șah și m-a făcut mat; apoi pastorul s-a culcat și eu am stat de vorbă cu preoteasa în mod foarte plăcut fiind nespuse de amabilă. (Porumbescu 2003 c.: 74)</p>

Cea mai interesantă secvență privește însă rochița Berthei, din ziua de luni, 18 august 1879. Și ea e cea mai bună demonstrație de ce nu te poți baza nici pe transcrieri, nici pe traduceri, cu atât mai puțin pe edițiile existente; între timp, trecutul însuși a devenit o umbră.

Nu te poți baza pe nimic. Cu toate acestea, lumea aceasta a existat. Iar jurnalul ne ajută să reconstituim câte ceva, chiar dacă rochița Berthei va rămâne în veci o enigmă. Deși fac diferența, trădările acestea nu pot distruge spiritul lui Ciprian Porumbescu.

Azi e natala împăratului. Mă arunc în haine popești și mergem la biserică; acolo e paradă. Militarii rezerviști, sub comanda învățătorului Ciornei fac felurite rățoieli. La urmă eu le ținui o cuvântare și cu asta serbarea se încheie. După amiază veni tânărul Decker cu Maria pe jos. Jucarăm popice. Deodată vine și «Furtuna» - cu mare larmă și toți foarte bine dispuși; mai ales Mina era foarte dată răsului. Și bătrânul pastor a venit. La popicărie m-am tachinat cu Mina pentru «grațioasă» ei dare la țintă. B. era de partea mea și noi pierdurăm jocul. Unde-mi era mie-n gând popicăritul; eu o priveam mereu pe draga, adorata Berta, care astăzi era iarăși extraordinar de drăguță și de frumoasă. Rochița ei gri de stambă (s.n.) o prinde foarte bine. Făcui apoi muzică cu Albertina. Apoi discutai cu B. despre câte toate, despre pianistica ei, privindu-ne atât de profund fericiți. La urmă îi spusei cât de cu drag aş vrea s-o văd odată la pian și atunci simții cum roșeața mi se urcă în față, privind-o totodată atât de vrăjit și fierbinte, încât dânsa roși până-n vârful urechișelor. (Morariu 1986: 438).

Astăzi este ziua de naștere a împăratului. Mă îmbrac în hainele preotești și ne ducem la biserică. Acolo este paradă. Rezerviștii, sub conducerea învățătorului Ciornei, execută diferite mișcări spectaculoase și eu le-am ținut un discurs și cu asta s-a terminat serbarea. După-prânz au venit tânărul Decker cu Mani pe jos. Am jucat popice, când deodată vine «furtuna», cum se numesc ele însele: M., B., Lis și Albertine cu mare gălgăie și toate bine dispuse, mai ales Mina este mereu gata să râdă. A venit și bătrânul pastor. La popicărie ne-am tachinat cu Mina pentru grația arătată la popice. B. este de partea mea și noi am fost bătuți. Nu m-au interesat de loc popicele, m-am uitat fără încetare la Bertha mea dragă și scumpă, care astăzi a fost foarte frumoasă și mai drăguță ca oricând. Rochia ei de percal verde (s.n.) o prindea de minune. Am cântat apoi și cu Albertina. Dă aceea, am stat mult de vorbă cu B. despre ea și ne-am uitat unul la altul, atât de fericiți! În cele din urmă mi-am exprimat dorința s-o aud o dată cântând la pian. Deodată, simt cum mi se urcă roșeața în față și, uitând-mă atât de exaltat și arzând de dragoste la ea, observ că și ea a roșit până peste lobii urechilor. (Porumbescu 2003 c.: 75).

Va fi avut traducătorul din ediția D. Vatamaniuc același text suport, adică transcrierea în germană făcută de Leca Morariu? Va fi avut în față originalul scris cu caractere gotice? Va fi fost altceva la mijloc? În detectivistica aceasta pe care o fac în încercarea de a înțelege cum arăta originalul, cine l-a transcris, cum l-a tradus, mai apare un fapt important. În ediția a doua, Morariu 2016, într-o notă de subsol, textul acesta apare într-o nouă traducere:

„După amiază sosi tânărul Decker cu Mani pe jos. Jucam la popici – și deodată veni *furtuna* cum își ziseră dânsule: M., B., Lu și Albertina, cu mare tărăboi și poate foarte bine dispuse, mai ales Mina fiind foarte veselă. Venise împreună și bătrânul pastor. La popici mă tachinai cu Mina pentru aruncatul ei *gratios*. B. era de partea mea și noi pierdurăm jocul. Unde-mi era mi-e jocul în cap; nu mă uitam mereu decât la draga, scumpa Bertă care astăzi era iarăși așa de deosebit de drăguță și frumoasă. *Rochia surie de cit (stambă)* (s.n.) o prinde foarte bine. Cântai apoi încă și cu Albertina; vorbii apoi una-alta cu B. despre pianistica ei și ne priveam atât de fericiți – în sfârșit, îi zisei cât de cu drag aş vrea s-o văd la pian – atunci simții cum mi se urcă roșeața-n față – pe când dânsa arăta atât de transportată și aprinsă, încât se-nroși până-n vârful urechișilor”⁷⁹.

În germană, celebra rochie verde, gri, surie arată astfel:

„Ihr grauses Perkaikleid (= Perkaikleid!) lässt ihr sehr gut”⁸⁰. În D. Vatamaniuc (Porumbescu 2003 c 58), textul e însă următorul: „Ihr grünes Perkaikleid läßt ihr sehr gut”⁸¹.

Or, după toate acestea, incertitudinile persistă și nu vom ști: e vorba despre două sau chiar trei transcrieri diferite ale textului german cu caractere gotice ale lui Leca Morariu (una poate cu caracterele originale, gotice, alta cu caractere latine), e vorba despre două sau trei traduceri diferite ale lui, e vorba poate numai de o anumită cădere a luminii care transformă materia în iluzie? Celebra rochie nu se va lăsa deslușită. Vom merge însă cu toate riscurile mai departe. Nu știm ce culoare va fi avut rochia Berthei, dar Bertha a existat, prea plina zi din casa Gorganilor, de asemenea, și toate acestea, trecute prin ochii lui Ciprian Porumbescu și prin gotica lui dezordonată, în fugă, ajunsă la noi printr-o succesiune de transcrieri, traduceri, publicări, recitiri etc. S-ar mai putea pune oare puțină ordine în acest hățuș sub care, gata să dispară, asemenea vremurilor de odinioară, stă o realitate devenită tot mai nesigură? Cert este că, deși pare să agonizeze, jurnalul lui Ciprian Porumbescu există și este nu numai mărturia existenței unui tânăr artist trăind la marginea imperiului, ci și oglinda în care se reflectă cotidianul unei lumi definitiv dispărute.

Note:

1. D. Vatamaniuc precizează într-un loc că „jurnalul *Tagebuch* i-a fost pus la dispoziție de Maria Olaru (*sic!*), farmacistă în Suceava, din fondul Leca Morariu, aflat în păstrarea sa” (Vatamaniuc 1998: 412). În realitate, o parte e păstrat de Maria Olar, președinta, din 2010, a Fundației Culturale Leca Morariu, o bună altă parte fusese donată în 1967-1968 Muzeului de Istorie din Suceava (azi, Muzeul Național al Bucovinei). Într-un jurnal, Octavia Lupu Morariu, soția lui Leca Morariu, nota pe 1 august 1968: „Găzduit în Muzeul de istorie al Sucevei, fondul documentar Leca Morariu cuprinde o bogată bibliotecă de peste 6000 de volume. Mobilier, instrumente muzicale (două pianе), lucrări de artă, fotografii, partituri muzicale ș.a.” (apud Maria Olar, „Medalion *Octavia Lupu Morariu*”, în „Cultura Ars Mundi”, 25 septembrie 2019 (cf. <http://www.culturaarsmundi.ro/medalion-octavia-lupu-morariu/>).
2. Citim la un moment dat: „Iar materialul informativ din *Arhiva lui Iraclie Porumbescu* ne servește – har Domnului – din plin” (Morariu I 2014: 166).
3. Leca Morariu se refugiază la Râmnicu Vâlcea în 1940, locuind aici până la moarte (1963).
4. Își câștiga existența „prin lecții particulare sau ascuțind lame de ras” (Vasile Vasile, *apud* Morariu 2014: XIV).
5. În 1908, Constantin Morariu a publicat volumul *Ciprian Porumbescu. După 24 de ani de la moartea lui*, Editura Reuniunii „Ciprian Porumbescu”, Suceava, iar apoi, în 1926, *Ciprian Porumbescu*, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți. Într-un loc, Vasile Vasile, editorul operei lui Leca Morariu *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, precizează: „(Constantin Morariu n.n.) Și-a botezat unul dintre copii cu numele lui Ciprian și a fost cel căruia *Iraclie i-a încuviințat să celebreze, după trecerea la cele veșnice a fiului său, căsătoria simbolică a Bertei cu Ciprian* (...). A fost unul dintre cei patru preoți care l-au înmormântat pe Ciprian, evocând memoria lui, începând cu necrologul și cu discursul funebru la parastasul de un an și continuând cu studii de tipul celui vizând suferințele lui Ciprian Porumbescu – din *Junimea Literară* (...) / Din nefericire, dacă partea a II-a din studiul *Între viață și moarte* a fost publicată în anul 1926, cu un an înaintea morții autorului, ele (*sic!*) reprezentând elemente esențiale pentru «descifrarea scriptelor lui Ciprian Porumbescu», cealaltă parte a fost distrusă de bombardamentul din București, din primăvara anului 1944” (Vasile Vasile, „«Istoria» prezentei cărți”, în Morariu 2014: XXIII). Sunt precizate aici scrierile lui Constantin Morariu care au ca temă viața și opera lui Ciprian Porumbescu: „Între viață și moarte. Contribuții la biografia lui Ciprian Porumbescu”, „Junimea Literară”, an XIV, nr. 8-10, august-octombrie 1925, p. 261-273; „Caracterul lui Ciprian Porumbescu și sufletul lui”, în „Junimea Literară”, an XIV, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1925, p. 387-400; „O amintire din viața lui Ciprian Porumbescu”, în „Junimea Literară”, an XII, nr. 1-2, ianuarie-martie 1923, p. 33-35.
6. Cf. Vatamaniuc 1998: 412.
7. Pe 26 februarie 1878 îi scrie, de la Stupca, lui Zaharie Voronca: „Doresc și cred că ar fi consult ca Voiuțchi, Buliga și Cerniavski să se fotografieze într-o grupă de cabinet și să-și ia și ei și voi câte un esemplariu, eu însă vreo 2-3. De nu voiți să vă luați voi nici ei, atunci rog ca ei să se fotografieze și eu îmi voi lua jumătate de duzină pe spesele mele. Lui König i-am trimis deja pe conto acestor grupe a martorilor 3 fl; ei trebuie, așadar, numai să meargă și să se fotografieze” (Morariu 1986: 332-333).
8. În 1928, Liviu Rusu vorbea despre faptul că Leca Morariu „pregătește o biografie, bine informată, pe care sperăm să o avem curând la îndemână” (apud Vasile Vasile, în *op. cit.*, XCI). De asemenea, scriind despre monografia realizată de Ștefan Pavelescu în 1940, Ion Diaconu invocă faptul că Leca Morariu ar fi lucrat la propria-i monografie „de 20 de ani” (*Ibidem*).
9. *Op. cit.*, p. 460. Merită să cităm câteva secvențe din ea pentru a înțelege despre ce e vorba. „Și acum bilanțul știrilor din *Tagebuch*-ul 1879. / Întâi – omul și artistul C. Porumbescu. / Temperament vioi, prea vioi chiar pentru fizicul său destul de șubred. Bolnav – ca să nu mai insistăm asupra altei maladii a lui – suferă de... preludivul boalei fatale lui, fiind chinuit de-o crâncenă tuse și dureri de piept *Täg. 73* (paginația fusese făcută de Leca Morariu, n.n.). Încearcă macabre presentimente de moarte (la proaspătul mormânt al lui Mizi (*sic!*) Gorgan). Alimentarea – precară! Și cu ce, aproape umoristică savoare deliberează dânsul, când cumpănește perspectivele (pozitive și negative) pentru o cafeluță servită la una din cele firme (88 – 89 – 90) – morala fabulei fiind: «Ce nu face omul de dragul unei cafeluțe!» (*Täg. 89*). Iar când, în obiceiul studentesc, își vinde pantalonii uzați, își îngăduie chiar 2 friuștiucuri (= aperitive)!” (Morariu 2014: 460).
10. *Op. cit.*, p. 458.
11. E vorba despre scrisori din 1952 (primate, de exemplu, de la Livia Cionca, nepoată de fiică a lui Iraclie Porumbescu), din 1950 și 1951, de la Emanoil Iliuț sau da la Filaret Doboș (cf. Morariu 2015: 78, 167).
12. Vasile Vasile vorbește despre „dovezile peremptorii ale pertinentei muzicologice a lui Leca Morariu. Aproape toate analizele au în vedere criteriile literare, dublate de cele muzicale: ritmice, melodice, armonice, structurale, stilistice, estetice etc.” (*op. cit.*, LXXXI). De altfel, în casa de la Pătrăuți a lui Constantin Morariu „se alcătuieste un cvartet *sui-generis*: Victor Morariu – vioară, Aurel Morariu – flaut, Alexandru (Leca) – violoncel, Victoria și Elvira Morariu – pian, susținători ai unor renumite concerte camerale” (*idem*, p. XXX).
13. A se vedea *Viața*, în *Opere*, vol. II. *Beletristică*, Ediție îngrijită, Notă editorială și Prefață de Liviu Papuc, Editura TipoMoldova, Iași, 2011, și *Opere* vol. IV, *Jurnal (1909-1919)*, Text stabilit și note de Maria Olar și Olga Iordache, Cuvânt introductiv de Liviu Papuc, Editura TipoMoldova, Iași, 2018.
14. Monografia era concepută, se pare, ca două trasee distincte, al lui Iraclie Porumbescu și al lui Ciprian Porumbescu. Vasile Vasile precizează într-un loc că a avut o intervenție decisivă în reorganizarea manuscrisului lăsat de Leca Morariu („singura modificare esențială a contopirii celor două trasee, respectiv destine biologice și spirituale, al lui Iraclie și al lui Ciprian” – *op. cit.*, CLXII).
15. Țișterii (din germ. Zipser), minoritate de etnie germană „colonizată de stăpânirea austriacă” (Morariu 1986: 397). Ei să fie *usturoienii* la care merge Ștefan?! În tot cazul, „merg cu Ștefan la mireasa lui. O aflarăm scriind. O copilă foarte drăguță, plăcută și bine crescută. Bătrâna e și dânsa o doamnă foarte inteligentă și încă frumoasă. Discutam una-alta, eu am un rol teribil secundar.

- Apoi veni bătrânul Hänel, bunicul copilei; cu dânsul conversez latinește, beau rachiu și-l invidiez pe Ștefan pentru pârtie (sic! E vorba de fapt de fr. *parti*, folosit aici cu sensul de *partidă*, n.n.). Petrecurăm bine – mai ales că bătrânul mi-a fost pe plac. La ora 4 mă duc la Ștefan și la ora 5 pornesc zicându-i posomorâtului, mohorâtului, înzăpezitului munte sănătate. Am întâlnit atâtea nurlii fete țiptărești de le-am dat bună-ziuă gândindu-mă: Și-n munții aceștia locuiește fericirea și iubirea, și aici oamenii știu cum e durerea și bucuria simțindu-le poate chiar prea adesea profund și necurmat” (Morariu 1986: 396-397). În creierii munților, în Bucovina, firesc să se vorbească latinește. Cu ani înainte, probabil pe la 1844, Iraclie Porumbescu, învățător ambulant, îl cunoaște pe Franciscus Pálffy de Poliany (de la Vatra-Moldoviței), forestierul locului și protector al său, urmaș al unor aristocrați din Transilvania, cu care „vorbea latinește, românește, polonește, nemțește, ungurește și franțuzește, dar toate aceste limbi le vorbea slab, așa că, nevenindu-i un cuvânt în minte în limba în care vorbea, lua din alta, a treia, a patra și mai departe; el era adecă un *turn babilonic*” (apud Morariu 2014: 46).
16. „Notă asupra ediției”, în Morariu 1986: 41.
  17. Deși nota asupra ediției e semnată doar de Vasile Vasile, ea fusese pregătită inițial de Vasile D. Nicolescu, care a decedat înainte de finalizarea proiectului. La sfârșitul prefetei, Vasile Vasile precizează care sunt capitolele realizate, individual sau în colaborare, de fiecare dintre cei doi editori (cf. loc. cit., p. 26-27).
  18. Vasile Vasile, „Notă asupra ediției”, în Morariu 1986: 39.
  19. *Idem*: 41.
  20. Morariu 1986: 387.
  21. *Idem*: 408.
  22. Din cauza compromisurilor pe care a fost obligat să le facă la prima ediție, pe care o recuză cu totul, editorul nu o numește așa. Pentru el, vol. I din 1986 nici nu mai există. Referitor la intervențiile asupra textului, editorul precizează la un moment dat, în prefața la ediția a doua: „Spațiul redus acordat monografiei, prin planul editorial, viziunea de ansamblu și necesitatea renunțării la unele incursiuni istorice, filologice, lingvistice, culturale, teologice etc., ale lui Leca Morariu (foarte interesante pentru valoarea lor intrinsecă), impunea o concentrare a întregului material și aducerea la zi a unor date clarificate după moartea autorului. Se cerea *reredactarea întregului material, reducerea aparatului critic revăzut și corelat*, operație ce a revenit semnatarului acestor rânduri” (apud Morariu 2014: XCVIII).
  23. Leca Morariu notează: „Uită să scrie cuvântul Nacht = noapte” (Morariu 2015: 561)
  24. Citim în notele făcute de Leca Morariu (sau poate de Vasile Vasile): „Stenograme de la *ware* – incl. *wollen* (Morariu 2015: 561). În traducere: Ar fi devenit o curvă și nu am mai vrut-o.
  25. Citim: „Stenograme: *Ihre Mutter*” (Morariu 2015: 561)
  26. Citim: „Stenograme: *sie zu heiraten!*” (Morariu 2015: 561)
  27. Citim: „Stenograme: *und!*” (Morariu 2015: 561)
  28. De remarcat, pe lângă cele câteva arhaisme care fac parte din limbajul lui Ciprian Porumbescu, multe greșeli de transcriere în limba germană, care, evident, nu puteau să-i aparțină lui Leca Morariu, ci editorului grăbit.
  29. Aceasta e paranteza după care, în ediția din 1986, cititorul era trimis să citească originalul, în manuscrisul aflat la B.U.C.
  30. Cf. Vasile Vasile, *Cuvânt înainte*, în Morariu 1986: 26.
  31. Morariu 2014: C.
  32. Cf. Morariu 2014: XCIX. De reținut și exemplul următor: „Edificator rămâne faptul că în 1881 nu se consemna încăieri comuna Boian și nici alte localități unde păstorise și fusese învățător Iraclie Porumbescu: Șipotetele Sucevei (1850-1857, 1859-1865), Stupca (1865-1867), Frătăuții Noi (1884-1895). Nu este singurul exemplu, putându-se afirma că stagiul (1857-1859) și mai ales drama de la Boian au fost cu consecvență omise din toate sursele bibliografice ale perioadei comuniste, fiind vorba de un spațiu «minat» și de o cauză ce nu trebuia cunoscută: deznaționalizarea prin intermediul confesiunii greco-catolice a populației românești din Bucovina” (*Ibidem*).
  33. Morariu 2014: XCIX.
  34. Ultima frază a „Notei asupra ediției” sună astfel (am păstrat toate erorile, de tot felul): „Autorul monografiei își invită cititorii la ospățul restituirii personalității celor două ilustre figuri ale culturii românești, cu limbajul loc și al celor care i-au cunoscut și pot contribui la luminarea celor mai întunecate unghere ale vieții și activității lor polivalente. De aceea, am respectat majoritatea evidențierilor lexicale și a semnificațiilor textului original, știind că este opera unor străluciți stilisti, aparținând însă unor perioade diferite ale culturii și formelor de exprimare în limba română” (Morariu 2014: CLXVII).
  35. Fiind tipărită cu sprijinul Consiliului Județean Suceava, cartea nu poate fi pusă în vânzare, așa încât soluția financiară aparent salvatoare se dovedește, finalmente, sinucigașă.
  36. Volumele pot fi descărcate de la adresele următoare:
<http://www.cimec.ro/pdf2/muzica/Muzica-CCristescu-Leca-Morariu-vol1-2014.pdf>;
<http://www.cimec.ro/pdf2/muzica/Muzica-CCristescu-Leca-Morariu-vol2-2015.pdf>;
<http://www.cimec.ro/pdf2/muzica/Muzica-CCristescu-Leca-Morariu-vol3-2016.pdf>
<http://www.cimec.ro/pdf2/muzica/Muzica-CCristescu-Leca-Morariu-vol4-2017.pdf>.
  37. D. Vatamaniuc, *apud* Porumbescu 2003 c: 51.
  38. Este vorba de volumul apărut sub egida Complexului Muzeal Suceava, Ciprian Porumbescu, *Correspondență*, Ediție și cronologie de Nicole Cârlan, Suceava, 2003. În *Nota editorială*, Nicolae Cârlan precizează că volumul este „nu o replică (...), ci o completare, nedorită de noi, dar strict necesară la cea (cartea, n.n.) intitulată *Puneți un pahar de vin și pentru mine* în care se publică pentru prima dată jurnalul *Tagebuch*-ul) lui Ciprian și (când a fost cazul) traducerea textelor aparținând mai mult decât probabil lui Ciprian Rațiu, fiul Marioarei Rațiu-Porumbescu, sora ilustrului compozitor Ciprian Porumbescu. Un exemplar din această lucrare se păstrează la Complexul Muzeal Bucovina (Suceava), în Arhiva Porumbescu” (Porumbescu 2003 a: 5). Câteva precizări merită să fie făcute. Pe de o parte, e aici dovada faptului că jurnalul lui Ciprian Porumbescu, publicat în 1986, e considerat inedit. Pe de altă parte, posibil ca exemplarul din jurnal care, cum vom vedea, ajunge la D. Vatamaniuc de la Nina Cionca într-o altă traducere decât a lui Leca Morariu să fie în traducerea aceleiași Ciprian Rațiu, a căruia fiică este Nina Cionca

- (strănepoată a lui Ciprian Porumbescu).
39. De genul, „Cu ochii înecați în lacrimi, am șovăit spre ușă”, „Nu mă tem de moarte, doar de murit” sau „Am avut un vis de tot bizar”. Evident, ultimul titlu se referă la visul adus deja în discuție în paginile anterioare, dar lucrurile sunt reprezentate aici, sec, fără nici un fel de bănuieli asupra problemelor implicate. Citim: „Vineri, 6 iunie. Am avut un vis de tot bizar. Toată noaptea am visat la Bertha, dar într-un fel și chip atât de obscen, că măncrâncen s-o scriu” (Porumbescu 2003 b: 85).
  40. Editorii plasează acest titlu, cu litere mici, după titlul pe care îl dau primei secvențe (din împărțirea proprie), și anume: „Împlinise-va oare cândva acest vis?...” (cf. Porumbescu 2003 b: 54)
  41. Cu ciudătenii editoriale: titlul, probabil dat de Ciprian Porumbescu este „Jurnal, fascicola II. Drumul la Viena și Viena, 20 faur – 20 martie 1881” (cf. Porumbescu 2003 b: 132), dar jurnalul (și corespondența intercalată) continuă fără nici o pauză după 20 martie 1881.
  42. Porumbescu 2003 b: 183.
  43. *Idem*: 316.
  44. Ciprian era urmărit, se pare, de justiție pentru neplata fotografiilor martorilor la procesul „Arboroasei”, pe care, cum am văzut, el le solicitase.
  45. Porumbescu 2003 b: 61.
  46. *Idem*: 63.
  47. *Idem*: 132.
  48. Un exemplu, doar. În versiunea Cionca Dăgușanul, o scrisoare trimisă pe 29 martie 1880 de Ciprian, de la Viena, surorii sale începe așa: „Dragă surioară / E ora 8 seara. Cei ai casei dorm duși; pentru ei, sărbătorile par făcute ca să poată dormi mai mult decât de obicei” (Porumbescu 2003 b: 125). În Leca Morariu, textul e următorul: „Prea scumpă surioară / E ora 8 seara. Căsenii mei dorm duși; pentru ăștia, sărbătorile par făcute numai ca să poată dormi mai mult ca de obicei” (Morariu 2016: 222).
  49. În manuscrisul în germană transcris de Leca Morariu e folosit cuvântul *Iuden*.
  50. Morariu 1986: 421.
  51. Morariu 2015: 522-523.
  52. Porumbescu 2003 b: 97-98. D. Vatamaniuc face în subsol următoarea precizare: „Compozitorul privește accesul evreilor la muzică drept o expresie a politicii austriece de acaparare, din considerente economice, și a acestui domeniu. Aprecierile sale reflectă și condițiile societății românești din Bucovina, supusă uni asalt al populațiilor alogene venite îndeosebi din Galiția” (Vatamaniuc 1999: 215).
  53. Morariu 2016: 360.
  54. Porumbescu 2003 b: 146.
  55. Mărturie stă o precizare din *Tagebuch-ul în vacanță* (e traducerea lui Leca Morariu pentru *Die Ferienzeit*) din 21 iulie 1979: „Astăzi e o zi memorabilă... E exact anul c-am cunoscut-o pe Berta. În vechiul meu carnetel scrie așa: «Pe scumpa mea B, n-am văzut-o din copilăria mea. Abia la 21 iulie 1878 am fost cu Maria și tanti Teres la Gorgoneni de-am văzut-o prima dată (...).»” (Morariu 1986: 430).
  56. Morariu 2016: 246-249. Scrie Leca Morariu: „Și acum, în pustiul știrilor despre C. Porumbescu – o mică – foarte mică oază! Cinci (5!) paginuțe de *Tagebuch* al său de pe anul 1880 salvate!
  - / Totul – foi volante! Foi, ca din întâmplare ajunse la noi, din aprigele furtuni cari au băntuit peste patrimoniul porumbesc!”. Urmează descrierea diferitor tipuri de foi, după care: „Scrisul e gotic și-n obișnuința nonșalantă a lui Ciprian față de ortografie. / Începutul abia-n 20 august, carnetul e retrospectiv, glăsuind din amintire despre zilele 17, 19 și 31 iulie și 4, 8, 13 și 19 august și dându-ne data precisă a plecării lui Porumbescu la Viena” (Morariu 2016: 246).
  57. Morariu 2016: 309. Bănuială credibilă dacă aducem în discuție o afirmație a Berthei Gorgon, care, într-o scrisoare trimisă din Anglia către Lola Lichtenberger, sora ei din Ițcani (care mijlocise corespondența dintre Ciprian și Bertha), vorbea despre faptul că ar fi fost jignită profund de Ciprian „prin toate isprăvile lui” (Morariu 2017: 192; 210).
  58. În ediția a doua, nenumită ca atare, Leca Morariu precizează într-o notă, devenită notă de subsol: „Dar pentru mine (Leca Morariu, n.n.) voi reproduce TOTUL!!! (26/2 1958... L.M.)” (Morariu 2015: 544).
  59. Scrisoarea e reprodușă în Leca Morariu 1986. Ciprian Porumbescu îi scrie de la Stupca lui Zaharie Voronca, coleg de temniță în procesul „Arboroasei”, pe un ton rebel, nemulțumit, frustrat și în același timp liber, neconvențional. Motivele țineau de delăsarea națională care domnea printre românii din Bucovina. Probabil că Leca Morariu are în vedere mai ales o secvență eliminată din volum, marcată cu puncte de suspensie, în legătură cu care însă nu ne spune nimic. Merită să citim câteva pasaje pentru a înțelege spiritul scrisorii: „După cum înțeleg din epistola ta, din mult menționata *broșură*, nu e nimic; să le fie de obraz!! (...). Apoi ce a lehăit Cocinschi? Părintele-i foarte înfuriat. Acum era un moment atât de apt – spre a mișca încâtva și a arăta șvabilor că mai există români în Bucovina, și nici acum nu s-a făcut nimic! Când a mai fi un timp așa favorabil? Cine s-a mai lăsa închis? (...) Oamenii de acolo (e vorba de redactorii de la „Telegraful Român”, ziar care apărea în Sibiu, n.n.) mai mult s-au interesat decât mamaligarii bucovineni” (Morariu 1986: 336).
  60. Există aici o notă de subsol a editorului (Vasile Vasile): „Inițial, autorul a gândit să prezinte bilingv acest caiet de însemnări zilnice, în paralel textul german cu traducerea românească. Acum, din multe motive, vom renunța la textul german. Vom consemna aceste însemnări numai în limba română, traducerea fiind realizată de Leca Morariu” (nota edit.) (Morariu 1986: 374). Probabil că e o confuzie la mijloc, nefiind vorba despre autor, ci despre editor. Cum să ne explicăm altfel precizarea din ediția a II-a (Morariu 2015: 544): „Inițial, autorul a gândit să prezinte bilingv acest caiet de însemnări zilnice, în paralel textul german cu traducerea românească. Procedul este greoi din cauza grupării diferite a cuvintelor de către calculator. De aceea am apelat la modalitatea întâlnită și în capitolele precedente, de a prezenta cele două variante în mod consecutiv” (Morariu 2015: 544). Interesantă și continuarea, după alte câteva rânduri: „Voi consemna la locul lor însemnările și notele explicative, în limba română, aparținând lui Leca Morariu, mai ales că el a avut în mână varianta scrisă cu litere gotice, cu unele greșeli (corectate de el), prescurtări sau aproximații și din loc în loc apar stenograme, descifrate cu un specialist” (Morariu 2015: 544).
  61. Iar aici e o notă de subsol a lui Leca Morariu: „Descifrat cu

- concurusul colegului Rudolf Renner, la Râmnicu-Vâlcea în sept.-oct. 1957” (Morariu 1986: 374).
62. Într-o notă de subsol, atunci când Ciprian Porumbescu vorbește despre cumpărarea carnetului, Leca Morariu precizează: „Deci, precum se va vedea, un carnet (zis, latinește în nota timpului) *Omnibus* (pentru de toate) al nostru (*unser*), al lui Ciprian și... Karl Schorsh (Morariu 1986: 375).
63. Morariu 1986: 373-374.
64. *Ibidem*.
65. Textul de prezentare are chiar acest titlu, „«Jurnalul» lui Ciprian Porumbescu”, iar în nota de subsol D. Vatamaniuc precizează: „Manuscrisul ne-a fost pus la dispoziție de dna Maria Olaru (sic!), din fondul Leca Morariu” (Vatamaniuc 1998: 412).
66. Vatamaniuc 1998: 412.
67. *Ibidem*.
68. Nici pe departe nu e vorba despre un jurnal în care, cum zice D. Vatamaniuc, am asista „la drama populației românești, autohtone, îngrădită tot mai mult în dezvoltarea sa de imigrarea masivă de elemente alogene, îndeosebi din Galiția, sprijinită de Curtea de la Viena. Această politică urmărea transformarea provinciei într-o regiune-cosmopolită” (Vatamaniuc 1998: 412).
69. Explicațiile de aici sunt reluate și în D. Vatamaniuc, *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, Prefață de acad. Ștefan Stoenescu, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 288-321, sub titlul „«Jurnalul» lui Ciprian Porumbescu”, unde transcrie fragmentul *Die Ferienzeit* (iulie - octombrie 1979).
70. Ciprian Porumbescu, *Die Ferienzeit*, în loc. cit., p. 50.
71. Versiunea în limba germană din Leca Morariu, ed. 2016, vol. III (p. 12) precizează aici „STENOGRAME”, ca și mai jos, după Ștefan. Iar la note Leca Morariu (probabil el, nu Vasile Vasile) spune: „Stenograme de la «Der Vater» până la «auch mich», iar în cazul următor: „Apoi stenograme de la «ist ganz gefasst. Er fährt morgen nach»” (op. cit., p. 96). Să fi consultat D. Vatamaniuc o altă ediție, din care textul stenografiat nu e transcris în germană, dar, cu toate acestea, e tradus în română?
72. Nota precizează și aici: „Stenograme de la «Der Vater» până la «auch bich»” (op. cit. vol. III, p. 96).
73. Nota precizează: „Apoi stenograme de la «ist ganz gefasst. Er fährt morgen nach»” (Morariu 2016: 96).
74. Scrie Leca Morariu la subsol: „Gewölb, mare bodegă la Suceava! Așadar, ciudat salt! De la Stupca deodată până la faimosul Gewölb! Și cu ce fel de Mädell, copile?” (Morariu 1986: 430).
75. De citat, de asemenea, nota de subsol a lui Leca Morariu: „Și ce amarnică dărdoră avea de înfruntat sărmanul părinte Iraelie cu dezmățul acestor zburdălnicii ale paharelor date de dușcă și ale cartoforiei și ale celorlalte... Mai ales că și întinericul norilor unei iubiri din capul locului nemişcibile se ridicau prevestind dezastru...” (Morariu 1986: 431).
76. De reținut, față de versiunea din ediția a II-a (2015, p. 12-13), micile erori: „Dânsul mai spune”, în loc de „Dânsul mai spuse”; sau: „discordant”, în loc de „discordat”.
77. Iar la nota de subsol Leca Morariu precizează: „Și, mereu, în langajul lui C. Porumbescu, acest fel, puțin reverențios față de cele preotești - de parc-ar fi I. Creangă! Ce țî-i și cu umoriștiiăștia!” (Morariu 1986: 438).
78. Nu precizează Leca Morariu, ca în originalul tradus corect în D. Vatamaniuc, cine e furtuna; transformă totuși și rochița de percal verde în stambă gri. O fi cu adevărat percalul stambă; verdele nu poate fi însă în nici un caz gri.
79. Morariu 2016: 427.
80. *Idem*: 402.
81. Porumbescu 2003 c: 58.

Bibliography:

- Morariu 1986: Leca Morariu, *Iraelie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, Ediție îngrijită de Vasile D. Nicolescu și Vasile Vasile, Editura Muzicală, București, 1986.
- Morariu 2014: Leca Morariu, *Iraelie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, Ediție îngrijită, prefațată, adnotată, glosar și catalog al creației lui Ciprian Porumbescu de Vasile Vasile, Editura Lidana, Suceava, 2014.
- Morariu 2015: Leca Morariu, *Iraelie și Ciprian Porumbescu*, vol. II, Ediție îngrijită, prefațată, adnotată, glosar și catalog al creației lui Ciprian Porumbescu de Vasile Vasile, Editura Lidana, Suceava, 2015.
- Morariu 2016: Leca Morariu, *Iraelie și Ciprian Porumbescu*, vol. III, Ediție îngrijită, prefațată, adnotată, glosar și catalog al creației lui Ciprian Porumbescu de Vasile Vasile, Editura Lidana, Suceava, 2016.
- Morariu 2017: Leca Morariu, *Iraelie și Ciprian Porumbescu*, vol. IV, Ediție îngrijită, prefațată, adnotată, glosar și catalog al creației lui Ciprian Porumbescu de Vasile Vasile, Editura Lidana, Suceava, 2017.
- Porumbescu 1998: Ciprian Porumbescu, „Tagebuch der wichtigsten ereignisse, erlebnisse u. sonstiger Allotria aufgezeichnet seit dem 18. Jänner 1879 von Golembiowski (I)” / „Jurnalul însemnatelor întâmplări, evenimente și altor zburdălnicii, ținut din 18 ianuarie 1879 de către Golembiowski”, în „Analele Bucovinei” anul V, 1998, nr. 2, p. 414-431.
- Porumbescu 1999: Ciprian Porumbescu, „Tagebuch der wichtigsten ereignisse, erlebnisse u. sonstiger Allotria aufgezeichnet seit dem 18. Jänner 1879 von Golembiowski (I)” / „Jurnalul însemnatelor întâmplări, evenimente și altor zburdălnicii, ținut din 18 ianuarie 1879 de către Golembiowski”, în „Analele Bucovinei” anul VI, nr. 1, p. 193-221.
- Porumbescu 2003 a: Ciprian Porumbescu, *Corespondență*, Ediție și cronologie de Nicolae Cărlan, Suceava, 2003.
- Porumbescu 2003 b: Ciprian Porumbescu, *Puneți un pahar de vin și pentru mine*, Volum îngrijit de Nina Cionca și Ion Drăgușanul, Grupul Editorial Ion Grămadă, Creai Nou, Mușatinii, Bucovina viitoare, Suceava (2003).
- Porumbescu 2003 c: Ciprian Porumbescu, *Die Ferienzeit / Timpul vacanței*, în „Analele Bucovinei”, Anul X, 1/2003, p. 51-83.
- Vatamaniuc 1998: D. Vatamaniuc, „«Jurnalul» lui Ciprian Porumbescu”, în *Analele Bucovinei* anul V, 1998, nr. 2, p. 411-413.
- Vatamaniuc 2006: D. Vatamaniuc, „«Jurnalul» lui Ciprian Porumbescu”, în *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, Prefață de acad. Ștefan Stoenescu, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 288-321.